

אחדות

XXXII. ÉVFOLYAM, 148. SZÁM • 2021. NOVEMBER • 500 Ft
5782. KISZLÉV • כסלו תשפ"ב • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

*Menekülő
mesefigurák:*

mi köze van

Paddington mackónak
a Kindertransporthoz?

ÓBUDA Kult.

Hegedűs D. Gézától
a Babkáiig

*Életmentő
szuperhősök:*

a Világ Igazaitól napjaink
embermentőig

MEGMENTHETŐ-E A COVID-GENERÁCIÓ?

KEDVES OLVASÓ!

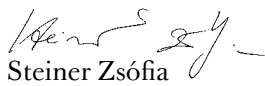
Bár a superhősök mesevilága mindig természetfeletti erőt, varázslatos képességeket kölcsönöz azoknak, akik százféle veszélytől mentik meg a földet, a valóság superhősei köztünk járnak. Nem hordanak izmaikat kidomborító ruhát, nem lebeg a vállukon köpönyeg, ha szembejönnek velünk az utcán, nem fordulnánk utánuk félelemmel vegyes tisztelettel. Persze vannak köztük, akik különleges ruhát hordanak és az a foglalkozásuk, hogy superhősök: égő házakba rohannak be a veszélyben lévőkért vagy orvosi műtőben harcolnak az életért, de vannak sokan, akik nem maguk választják a superhős-munkát. Ahogy látni fogjuk, a mindannyiunk által csodált életmentők a legtöbbször hétköznapi emberek, akik egyszer csak a történelem pástján találták magukat. és sokszor egy szemvillanásnyi idő alatt döntötték el, hogy melyik oldalra állnak: azokéra, akik az életét védik, vagy azokéra, akik kioltják.

Az életmentés, akárcsak az élet maga, ezerarcú. Néha elég hozzá minimális erőfeszítés, máskor heroikus erőt igényel. Minden korban, minden helyen más és más, hiszen van, akinek békeidő jut osztályrészül és van, aki a háborúk dúlásában éli le az életét. Vannak hétköznapi hősök, akik vajás kenyeret kenve és lehorzsolts térdeket ragasztva mentenek életet és vannak, akik kockára teszik másokért az egész családjuk biztonságát.

A hamarosan beköszöntő Hanuka a hősokról szól: olyanokról, akik szembeszálltak az elnyomással és síkra szálltak az elveikért. Az ő emlékük előtt tisztelegve ebben a hónapban hősokeket vonultatunk fel. A világháború embermentőit, közismerteket és a névtelenség homályába veszőket. És melléjük állítjuk napjaink hőseit, akik otthont adnak az otthontalanoknak. Kamaszokat ismerünk meg: olyanokat, akik egykor az életüket kockáztatták az elveikért vagy a családjukért és olyanokat, akik ma egy világjárvány közepén a jövőjükért vívnak csatát.

Ezeket a sorokat a Kristályéjszaka évfordulójának előestéjén írom. Nyolcvanhárom év után, egy generációnyi távolságból nem kérhetünk mást, csak hogy adja az Örökkévaló, hogy békében élhessük az életünket, és soha ne kelljen kipróbálnunk: mi mit tennénk, ha az elődeink helyében kellene lennünk.

Adjon az Örökkévaló csodálatos, fényekkel teli Hanukát mindannyiunknak!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Hanukai gyertya

Mivel az elmúlt években egyre több technikai akadályba ütközött a hanukai gyertyák postázása, ezért idén központjainkban vehetik át a gyertyacsomagokat olvasóink. Az átvételi pontok listáját lásd az újság hátoldalán.

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

*Kindertransport – Az érkezés
Frank Meisler, London,
Liverpool Street állomás*

Fotó: Whj31; lifeinmegapixels.com

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

VILÁG IGAZAI: AKIK ÉLETÜKET KOCKÁZTATTÁK ZSIDÓK MEGMENTÉSÉÉRT

„Meg kell mutatnunk a világnak,
hogy a zsidó nép nemcsak
a bűnösök elítélésében, hanem
az embermentők elismerésében
is ugyanúgy érdekelt”

5. oldal

A HANUKAI GYERTYAGYÚJTÁS HAT TANULSÁGA

„A gyertyagyújtás önmagában is azt
mutatja mindenki számára, hogy a
Teremtő parancsolatainak betartásá-
val az isteni világosságot terjesztjük
ebben a világban.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Hősök palást nélkül
- 41 Hírek

REBBE

- 51 A hanukai gyertyagyújtás
hat tanulsága

HOHMECOLÓ

- 61 Pikuách nefes:
zsidó életmentők
a holokausztban
Chana Deutsch írása
- 91 Háláchikus triázs:
az életmentés sorrendje
Oberlander Báruch rabbi írása
- 111 Az embermentés szimbóluma:
Raoul Wallenberg
a bélyegeken
Wallenstein Róbert interjúja
- 131 Világ Igazai: akik életüket
kockáztatták zsidók
megmentéséért
Naftali Deutsch írása
- 171 „Mi adjuk a családi hátteret”
Nevelőszülői lét
Magyarországon
Steiner Zsófia interjúja
Szilágyi Nórával, a CEDEK
Szeretetszolgálat vezetőjével

13. oldal

26. oldal

COVID-GENERÁCIÓ: GYEREKEK A VILÁGJÁRVÁNYBAN

„A gyermekeknél olyan
poszttraumás tünetek
alakulhatnak ki, amelyek túlmu-
tatnak a normál gyászfolyamaton
vagy veszteségfeldolgozáson.”

JUDAPEST ANNO

- 191 Mentsvár az üvegpalotában
A Vadász utcai Üvegház
történetéből
Cseh Viktor írása

JIDDISKÁJT

- 221 Meg kell örökíteni a számok
mögött lévő sorsokat
Gondolatok a Vidéki zsidó
hitközségek Magyarországon
című műről
Oberlander Báruch írása

KILE

- 261 COVID-GENERÁCIÓ:
gyerekek a világjárványban
Az EMIH gyerekinézményei
rugalmasan alkalmazkodtak
a megváltozott helyzethez
Ónody-Molnár Dóra írása
- 301 ÓbudaKult – minden jó, ami
egy zsinagógában történhet

MISPÓHE

- 321 Hanukai finomságok
a fánkon túl
Dénes Anna írása
- 381 Az útmutató láng
Dénes Anna meséje

MÁR NÉMETÜL IS OLVASHATÓ A TALMUD AZ INTERNETEN

Lazarus Goldschmidt 1935-ben végzett a Talmud németre fordításával, azonban nagy hatást már nem érhetett el, hiszen hamarosan a német anyanyelvű zsidóságot szinte teljes egészében kiirtották. Most azonban, amikor ismét jelentős számú zsidó él Németországban, a szöveg elérhetővé vált a sefaria.org-on.

A fordítás digitalizálásán német és osztrák rabbinövendékek öt hónapig dolgoztak. A kész mű hivatalosan október 24-én csatlakozhatott a Sefaria által díjmentesen kínált, arámi, héber és angol nyelvű Talmud-kiadásokhoz.

„Goldschmidt azért fordította le a Talmudot az egyre durvuló antiszemita közhangulat közepette, hogy eloszlasson egy sor rosszindulatú mítoszt és elérhetővé tegye a Talmud bölcsességét a német anyanyelvű közönség számára. Most pedig a német zsidóság újjáéledését szavatoló német és osztrák rabbihallgatók segítségével válik érhetővé a szöveg az online térben. Ez igazán méltó Goldschmidt örökségéhez” – mondta *Joshua Foer*, a Sefaria egyik alapítója és szerzője.

HOLOKAUSZT-TÜLÉLŐKET SEGÍT AZ AMERIKAI FOGORVOS

A West Palm Beach-i Alpert zsidó családsegítő szolgálat sok holokauszt-túlélővel foglalkozik, akiknek komoly egészségügyi problémáik vannak korukból és az elszenvedett traumákból adódóan. Sokuknak megfizethetetlenek többek között a fogászati kezeléseik is. Ezen segít *dr. Mitchell Josephs* fogorvos, aki ingyen kezelést biztosít számukra.

Egyik páciensét, a most 86 éves George Bodrogit családjával együtt Raoul Wallenberg mentette meg Budapesten. „Nem is kívánhatnánk kedvesebb embert” – mondta a fogorvosról. A kozmetikai és implantációs fogászatra szakosodott orvos három évvel ezelőtt ajánlotta fel szolgálatait a helyi zsidó családsegítő szervezetnek. Azóta 70 ezer dollár (21 millió forint) értékű pro bono fogászati munkát végzett el. „Ha velük dolgozom, jól érzem magam.”

„Mintha új életet adnánk nekik” – mesélte Eva Weiss, a családsegítő mentálhigiénés szakembere. – „Ne felejtjük el, hogy a vézorkorszakban ők évekig semminek számítottak.”

HANGOT ADUNK A TÓRÁNAK

A tórafelolvasás projektje *Koós Tamás Haim* ötlete és elhivatott munkája nyomán valósult meg. „Én még életemben nem olvastam végig a Tórát, gondoltam, meghallgatom az interneten, de magyarul nem találtam, nincs ilyen.” Az első szakaszokat a Vasvári zsinagóga héber olvasóköreinek tagjai közül verbuválta Haim, és végül, kevesebb mint egy év alatt, sikerült a Tóra összes hetiszakaszát rögzíteni. Minden hetiszakasz más és más hangon szól meg. Arról, hogy a hanganyagok használatban vannak, a visszajelzésekből lehet tudni: „Van, aki főzés vagy vezetés közben hallgatja, van, aki részletekben, van, aki egyben” – mondja Haim.

A program nem áll le, hamarosan indul a következő projekt: hangot adni a háftáraknak. András mindenkit arra biztat, vegyen részt a kezdeményezésben: „A 613. micva, ami Mózes halála előtt hangzik el, arra utal, hogy mindenkinek kéne írni egy Tórát: 'Most tehát írjátok föl magatoknak ezt az éneket és tanítsd meg arra Izráel fiait...' (5Mózes 39:19.) – én azt gondolom, hogy most ötvennégyen 'énekeljük' a Tórát.”

A felvételek elérhetők a Hallgatóra.hu oldalon.

Olvasásra jelentkezni az audio@tfilin.hu e-mail-címen lehet.

Lapunk következő számában hosszabb cikket is olvashatnak a projektről.

GÖRÖGORSZÁG IS BETILTOTTA A KÓSER VÁGÁST

Megsemmisítette a Görög Államtanács azt a miniszteri határozatot, amely a vallási célú vágást kivette a vágóhidakon leölt állatok előzetes elaltatását előíró görög törvény alól. A legfőbb bírói tanács október 26-án úgy ítélte meg, hogy a miniszteri határozat nem teremt megfelelő egyensúlyt az állatok jóléte, valamint a zsidók és muszlimok vallásszabadsága között.

Az Európai Zsidó Szövetség (EJA) elnöke, Menachem Margolin rabbi felháborodását fejezte ki a döntés miatt: „A zsidó vallásszabadságot közvetlen támadás éri szerte Európában, azoktól az intézményektől, amelyek arra esküdtek fel, hogy megvédik közösségeinket”.

„Első osztályú képmutatás” – foglalta össze véleményét Menachem Margolin rabbi, majd feltette a kérdést: „Hogyan élhetnek a zsidók Európában, ha továbbra is törvényeket hoznak ellenünk?”

A hanukai gyertyagyújtás HAT TANULSÁGA

Minden egyes ünnep közeledtével a Rebbe a hozzá címzett levelek megválaszolása mellett általános érvényű üzeneteket is küldött a világba mindarról, amit az adott szent nap tanulságaként magukkal vihetek a közösség tagjai. Az alábbi hanukai levélben hat különleges üzenetet fogalmazott meg.

Isten kegyelméből

Vájésev hetiszakasz

5746. kisleév 20. [1985. december 3.]

Brooklyn, N.Y.

Népünk, Izrael minden fiának és lányának, éljenek bárhol. Isten áldjon benneteket!

Üdvözet és áldás,

Hanuka közeledtével, mely hozzon számunkra minden jót, ezt az üzenetet küldöm, mely röviden emlékeztet a hanukai gyertyagyújtás, az ünnephez tartozó legelső parancsolat alapvető szabályaira.

1. A gyertyagyújtás önmagában is azt mutatja mindenki számára, hogy a Teremtő parancsolatainak betartásával az isteni világosságot terjesztjük ebben a világban, mely a lehető legalsóbb világ. Ebben testesül meg az összes parancsolat, ahogy áll (*Példabeszédek 6:23.*): „Mécses a parancsolat és világosság a Tóra”.

2. Az előírások szerint a hanukai lángokat egyre növekvő számban kell fellobbantani minden egyes éjszaka. Ebből azt tanuljuk, hogy amíg az első éjszaka egyetlen gyertya elég a micva tökéletes teljesítéséhez, addig ez már nem lesz elegendő a második éjszaka, hiszen akkor már egy nappal idősebbek és bölcsebbek leszünk. A második este tehát két gyertyát gyújtunk meg. Így emelkedik a fények száma Hanuka minden egyes napján, hét egymást követő napon keresztül, ami arra tanít bennünket, hogy a „Mécses a parancsolat és világosság a Tóra” elve ekképpen nyilvánul meg a hét napjai során, az egész évben. Ez összhangban áll a „Szentségben emelkedni kell” alapelvvel, még hozzá nagyon is látható módon, ahogy a fény szétterjed a külvilágban.

3. A hanukai gyertyára vonatkozó előírás része, hogy a fénynek kívülről is láthatónak kell lennie. Ez arra a sokat emlegetett elvre utal, mely szerint egy zsidó nem elégedhet meg azzal, hogy csak a saját otthonában terjeszti a Tóra és a parancsolatok fényét. Az előírás megköveteli, hogy a zsidóság, a Tóra és a parancsolatok ragyogását az otthonán kívülre is eljuttassa és bevilágítsa a külvilágot, az utcákat, az egész környezetét.

4. Ez különösen azok számára fontos, akik valamilyen ok miatt a teljes zsidó életmódon kívül helyezkednek

el. Az ő életükbe is fényt kell vinni, még ha egyelőre a „külvilághoz” is tartoznak, ráadásul a lehető leglátványosabb módon. Mindent meg kell tenni azért, hogy közelebb hozzuk őket a zsidósághoz, egészen addig, amíg már ők is „bent” lesznek.

5. Ezen felül a hanukai lángok általánosságban azt is kifejezik, hogy akkor jön el egy újabb micva teljesítésének a lehetősége, amikor a nap már lement, és sötétség borítja a földet. Amikor beköszönt a Hanukát megelőző délután, majd eljön a naplemente ideje, a zsidók megemlékeznek arról, hogy érkezett az a pillanat, amikor a világ teremtője megszentel bennünket egy új parancsolattal. Ezért a hálánkat fejezzük ki Istennek és elmondjuk a „shechejánu” áldást is, melyben megköszönjük, hogy az Örökkévaló „életben tartott és megőrzött minket, hogy megérhessük ezt a napot”, amelynek során fellobbantjuk a hanukai fényeket.

6. A hanukai fények parancsolata kötelező érvényű a férfiak és a nők számára egyaránt. A hagyomány szerint azonban a nők még kiegészítik ezt azzal, hogy nem végeznek semmilyen munkát, amíg a hanukai gyertyák égnek. Annyira fellelkesíti őket a micva és a hanukai fények üzenete, hogy minden más dolog érdektelenné válik a számukra, amíg a megszentelt lángok lobognak.

Adja Isten, hogy a fentieket teljesítve férfiak és nők, minden zsidó testvérünk, akik tudják, hogy a cselekvés a legfontosabb és egyre növekvő erővel terjesztik a fényt minden irányba, gyorsítsák fel a száműzetés és az egész világ sötétségének eloszlását.

Ahogy az Örökkévaló csodákat tett őseinkkel azokban a napokban, úgy tegyen különféle csodákat velünk is és hozza el messiásunkat, akire minden nap és egész nap várakozunk.

Nagyrabecsüléssel és inspiráló, világosságot hozó Hanuka áldásával, mely bevilágítja az előttünk álló napokat az egész év során,

M. Schwartz

PIKUÁCH NEFES: zsidó életmentők a holokausztban

A zsidóságban az emberi élet mindenek fölött áll. Az emberi élet szent, mert az Örökkévalótól származik, csakis ő adhat és ő vehet el életet. Egy élet megmentése érdekében szinte bármelyik parancsolatot meg lehet, sőt meg is kell szegni. Ez alól csupán a bálványimádás, a tiltott szexuális kapcsolatok és a gyilkosság jelent kivételt, mely esetekben az ember köteles inkább feláldozni a saját életét, mint hogy ezeket a bűnöket elkövesse. CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

A MICVA, AMI MINDENT FELÜLÍR

A veszélyben lévő élet megmentését héber szóval pikuách nefesnek nevezik. A kötelezettség nemcsak közvetlen életveszélyre vonatkozik, hanem olyan veszélyhelyzetre is, mely ugyan nem veszélyezteti közvetlenül az illető életét, ám bármikor komolyabbra fordulhat. Ilyen esetekben is kötelességünk akár más törvények, például a szombati tilalmak megszegése árán is közbeavatkozni és mindent megtenni a veszélyben levő ember megmentéséért.

A *pikuách nefes* parancsának alapja a következő tórai mondat:

Őriztétek meg törvényeimet és rendeleteimet, melyeket megtesz az ember, hogy éljen általuk... (3Mózes 18:5.)

A Talmud (*Jomá* 85b.) így magyarázza: Azért kell megtartanunk a parancsolatokat, hogy éljünk általuk, nem pedig azért, hogy meghaljunk.

A másik fontos tórai mondat ebben a témában:

Ne állj télenül felebarátod vérénel... (3Mózes 19:16.)

Ennek megfelelően beszállíthatunk egy beteg embert a kórházba szombaton, szabad nem-kóser ételt enni, ha arra van szükség egy beteg felépüléséhez és Jom kipur szigorú böjtjét is megszegheti az, akinek a böjtölés veszélyeztetné az életét. E törvény érdemében megengedhető

a szervadományozás is, amennyiben az az adományozó életét nem veszélyezteti. A Talmud a *Jomá* traktátusban (84b.) felsorol különféle eseteket, amikor a szombat megszeghető, például ha egy gyermeket a tengerből kell kimenteni, egy leomlott falat kell lebontani egy gyermek életének megmentése érdekében, egy bezárt csecsemőre kell rátörni az ajtót vagy tüzet kell eloltani. A zsidó jog legnagyobb törvénykönyve, a *Sulchán Aruch* szigorúan fogalmaz a témában (*Orách Chájim* 328:2.): Vallási kötelezettség megszegni a szombatot bármilyen, veszélyes betegség által sújtott személy érdekében. Az, aki szigorúan betartja ezt a szabályt, dicséretre méltó, aki pedig kérdéseket tesz fel, az vért ont.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon megmentheti-e egy ember másnak az életét a saját életének feláldozásával. A híres talmudi bölcs, rabbi Akiva szerint az ember saját élete előbbre való, és nem áldozhatja fel saját magát a másik megmentése érdekében.

ÉLETMENTŐ ÜLDÖZÖTTEK

Amikor a holokauszt során tevékenykedő embermentőkről esik szó, gyakran csak a nem-zsidó hősökre gondolunk, akik életük és családjuk életének kockáztatásával bújattak és mentettek zsidókat. Fontos azonban szót ejteni azokról a zsidó hősökrol, akik akár szervezeti, akár

egyéni szinten mindent megtettek zsidó testvéreik megmentéséért, segítették, támogatták, csempészték vagy bújtatták őket. Hamis dokumentumokat szereztek zsidóknak, jóléti társaságokat hoztak létre a segítségükre, sőt akár a nációkkal is megpróbálták szót érteni egy-egy ember vagy kisebb-nagyobb csoportok megmentése érdekében.

Gondolhatnánk, hogy talán nem is érdemes ezt a témakört külön kiemelni, hiszen természetes, hogy a zsidók a zsidókat segítették e borzalmas időszakban. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez egyáltalán nem ilyen egyszerű témakör. A holokauszt tragédiája többek között

Zsidó fiatalok egy Franciaországból Svájcba tartó menekülő útvonalon

az, hogy megingatta a társadalom morális rendszerét, az elfogadott társadalmi értékek és kapcsolatok szétzilálódtak, és abban a valóságban, melyben minden egyes zsidó élete veszélyben forgott, az emberek elsődleges szándéka a saját életük megmentése lett mindenáron.

Ebben az élethelyzetben is szép számmal voltak azonban olyan hősök, akik képesek voltak családtagjaikért, ismerőseikért vagy teljesen ismeretlen emberekért is vállalni a kockázatot. Akár úgy is, hogy menekülés helyett a maradást választották, hogy más zsidóknak segíthessenek.

ZSIDÓ SZERVEZETEK

A Kindertransport érkezése: osztrák zsidó gyerekek egy londoni vasútállomáson

Zsidó szervezetek pénzzel és más eszközökkel váltottak ki zsidókat táborokból, gyerekeket különféle intézményekben vagy családoknál helyeztek el és számtalan eszközzel segítettek az emigrációt azokból az országokból, ahonnan még lehetett menekülni. Az Áliját Hánoár, a fiatalok alijája nevű, a jeruzsálemi Zsidó Ügynökség (Szochnut) felügyelete alatt működő mozgalom, melyet zsidó gyerekek Németországból Palesztinába (az államalapítás előtti Izrael hivatalos neve, természetesen semmi köze a mai Palesztin Autonómiához) szállítása érdekében alapítottak. A szervezet 1933 és 1945 között 14 ezer kéréső felnőtt nélküli zsidó gyereket költöztetett a mai Izraelbe, illetve Nagy-Britanniába. Utóbbi országban működött emellett a Mozgalom a Gyermekellátásért (Movement for the Care of Children) nevű zsidó ernyőszervezet, mely tízezer közép-európai zsidó gyerek számára biztosított utazást és védelmet 1938 decembere és 1939 szeptembere között. Mivel ezek a gyerekek is a szüleik nélkül utaztak, az akció Kindertransport néven vált is-

mertté. Kevesen tudják, de a Kindertransport utasainak különleges mesehős állít emléket, ugyanis ezek a családjaik nélküli menekülő gyerekek ihlették Paddington mackó figuráját.

Franciaországban három nagy és több kisebb zsidó szervezet munkálkodott azon, hogy minél több zsidó gyereket mentsenek meg. Az egész ország területén működő szervezetek tagjai búvóhelyeket találtak a gyerekeknek, különösen külföldről érkezett menekülteknek. Sok gyereket sikerült kimenteniük gyűjtőtáborokból, akiket ezt követően a jóval biztonságosabb Svájcba vagy Spanyolországba csempészték át. Erőfeszítéseiknek köszönhetően becslések szerint 12-15 ezer gyermeket sikerült így megmenteni a szinte biztos haláltól.

Míg Paddington mackó egyedül, a Kindertransporttal érkezett alkotójához, addig George, a kíváncsi majom „szüleivel” együtt, két keréken menekült el Párizsból 1940-ben. A német zsidó házaspár, Margaret és H. A. Rey a nácik által megszállt Franciaországból biciklin jutottak el Spanyolországba, csomagjaik között pedig ott lapultak az azóta világhíróvá vált kíváncsi kismajom és a Sárga Kalapos Férfi kalandjait tartalmazó vázlateik. Spanyolországból Portugália és Brazília érintésével érkeztek az Egyesült Államokba.

EGYÉNI MENTŐAKCIÓK

Hamis papírokkal, álnéven élő zsidók egyéni akcióikkal: búvóhellyel, információátadással, hamis papírok (melyek lehettek kereszténységet igazoló okmányok, munkával kapcsolatos dokumentumok, melyek feladatkörük elengedhetetlen fontosságát bizonyították) megszerzésével segítették zsidó testvéreiket, illetve azzal, hogy átcsempészték őket a nácik befolyása alatt álló területekről nagyobb biztonságot, vagy legalább kisebb veszélyt jelentő helyekre. Voltak, akik egyezkedni próbáltak a nácikkal, a gettókba, illetve koncentrációs táborokba zárt zsidók közül pedig sokan helyi jóléti intézményeket hoztak létre, bizonyítva, hogy aki akar, az a legembertelenebb körülmények között is képes adni.

Vegyük például Ben Cion Kalb esetét. Miután a lengyelországi fitalembert egy német rendőr kegyetlenül megverte 1939-ben, Lengyelországból Szlovákiába menekült. Később sikerült menyasszonyát, Clarát is átcsempésznie a határon, és ekkor ismerte fel, hogy más zsidókat is átcsempészhet a viszonylagos biztonságot nyújtó Szlovákiába. A lengyelországi és szlovákiai zsidó közösségek vezetőivel együttműködve végül több mint ezer zsidót sikerült kimenekítenie Lengyelországból.

A Marcel Mangel néven zsidó családba született Marcel Marceau világhírű pantomimművész a szöktetési akciók alatt némajátékkal foglalta le a gyerekeket, hogy csendben maradjanak és biztonságban juthassanak át a határon. Ennek akkor semmi köze sem volt az előadóművészethez, egyszerűen az életéért pantomimozott. Az ellenállás tagjaként bátyjával több száz zsidó gyerek életét mentette meg. Hamis papírokkal, cserkésznek öltözve többek közt egy egész zsidó árvaházat evakuált Kelet-Franciaországból. A gyerekeknek azt mondta, hogy kirándulni viszi őket az Alpokba, miközben átcsempészte őket a svájci határon. Összesen háromszor tette meg a veszélyes utat, és ezzel

FORRÁS: WIKIPEDIA

Marcel Marceau (1962)

több száz gyereket mentett meg a deportálástól.

SZENES HANNA ÉS TÁRSAI

Természetesen nem hagyhatjuk említés nélkül a zsidókat segítő zsidók között azt a 37 ejtóernyóst, akiket a jisuv, a Palesztinában letelepedett zsidók küldtek Közép-Európába. A csoport tagjai közül heten a nácik kezére kerültek és mindannyiukat meggyilkolták. Köztük volt Szenes Hanna, a szlovákiai származású Ha-

FORRÁS: HANNAH SZENES MEMORIAL CENTER

Szenes Hanna brit egyenruhában, Jugoszlávia, 1944.

viva Reik és a németországi születésű Enzo Sereni is. A jisuv emellett már a háború kezdete előtt illegális bevándorlást is szervezett Izraelbe, melynek keretein belül cionista csoportokat – elsősorban azok fiatalabb tagjait – juttattak Bécsből, Berlinből, Prágából, Varsóból és más városokból először Görögországból kiindulva, később a Dunán, a Fekete-tengeren és a Földközi-tengeren át Palesztinába. A háború ki-

Jugoszláv partizánok a zsidó ejtóernyősök egy csoportjával, 1944, Jugoszlávia

robbanásával ez az útvonal nagyon nehezen járhatóvá vált, de még így is sokak köszönhetik ezen akcióknak az életüket. A veszélyek ellenére végül 62 ilyen utat sikerült lebonyolítani 1937 és 1944 között. 1939 eleje és 1944 vége között majdnem 19 ezren érték el Palesztinát tengeri úton, 1400-an azonban, akik a hajókra felszálltak, soha nem érkeztek meg, ők valószínűleg odavesztek az utazás során.

A POZSONYI MUNKACSOPORT

Érdemes még kiemelni a pozsonyi születésű, Auschwitzban meggyilkolt Fleischmann Gizi, valamint Michael Dov Weissmandel rabbi tevékenységét, akik a zsidókból álló Pozsonyi Munkacsoport tagjai voltak. Áldozatos tevékenységük-

nek köszönhetően több alkalommal sikerült náci tiszteket, köztük Dieter Wislicenyt, Adolf Eichmann jobbkezét is lefizetni, és így megakadályozni zsidók deportálását. A pozsonyi munkacsoport kenőpénzeinek köszönhetően a szlovák hatóságok hajlandóak voltak három munkatábort nyitni szlovákiai zsidók számára, ahol nagyobb biztonságban voltak, mint a szinte biztos halált jelentő megsemmisíté-

tő táborokban. Ilyen módon négyezer zsidót mentettek meg. A csoport Európa-tervnek nevezett kezdeményezésével 2-3 millió dollárt szándékozott összegyűjteni a szabad világ zsidóságától, hogy fizessenek a náciknak azért, hogy leállítsák a deportálásokat. Ez a terv azonban nem valósult meg, ám csalódás helyett tovább folytatták áldozatos munkájukat. Többek között azon dolgoztak, hogy minél több szlovákiai zsidó juthasson az 1944 márciusáig, a német megszállás kezdetéig még viszonylag biztonságosnak számító Magyarországra.

A BUDAPESTI SEGÉLYEZŐ-ÉS MENTŐBIZOTTSÁG

És ha már ismét elértünk Magyarországra, végezetül megemlíjtük az

FORRÁS: IZRAELI ÁLLAM SAJTÓKÖZPONT

1941-ben alapított Budapesti Segélyező- és Mentőbizottság tagjai, akik lengyelországi, szlovákiai és magyarországi zsidókat mentettek. A német megszállás után magával Eichmannal is megpróbálták alkuhozni, ám végül nem sikerült a „cserét” tető alá hozni. Annyit mindenestre elértek, hogy 1944 nyarán 1684 magyarországi zsidó és még nagyjából kétszáz „nem számolt” fő (csecsemők és kisgyerekek), illetve befolyásos személyek egy vonattal végül Svájcba, a szabadságba jutottak. Ez volt a híres-hírhedt, máig is vitatott Kasztner-vonat, mely a Bizottság egyik vezetőjéről és a váltásdíj átadását szervező Kasztner Rezsőről kapta a nevét.

Spindler Éva

EMBERMENTÉS

A KARPFFENSTEIN UTCÁBAN

Végezetül álljon itt egy interjú részlete, melyet az olvasók által is jól ismert nagymamámmal, áldott emlékű Spindler Évával készítettem néhány évvel ezelőtt. Szolgáljon ez a visszaemlékezés emlékül és tisztelgésül az akkor 15 éves lány hősiessége és bátor kiállása számára, csakúgy, mint a talán soha meg nem ismert, zsidókat mentő zsidó hősök emlé-

kére. Az ehhez hasonló, névtelen hősookról szóló történetek számos család legendáriumában megtalálhatóak, bizonyítva, hogy az emberiség még a legnagyobb embertelenségben is a zsidó nép egyik legalapvetőbb értékei közé tartozott.

„A hitközségbe behívtak munkaszolgálatra. Először társadalmi munkában a hitközség udvarán dol-

goztunk. Asztalok, székek voltak felállítva. [Auschwitzban] mindenkivel írtak egy levelet, hogy ’jól vagyok, minden rendben’, mielőtt a gázkamrába küldték őket. Ott ültünk tízen-húszan az asztalok mellett a gimnáziumból, a kereskedelmi iskolából, az is zsidó iskola volt. Ott ültünk, és kiértésítettük, hogy ki kapott [levelet]. Mindenki jött érdeklődni, rengeteg levél jött, és azokat kiosztogattuk.

Aztán elküldtek a Citroën garázsba, kocsimosónak, Apukával együtt. Ott végül nem kocsit mostam, hanem tolmácsoltam az egyik tisztnek, aki a Wehrmachtnek volt a tagja. [Amikor Anyukát elvitték, akkor ezzel a Wehrmacht tiszttel] elmentünk, és a téglagyárból hazahoztuk Anyukát. A nyilas nem akarta kiengedni, de a tiszt akkor nagyon rászólt, és kiengedte. Apukának a kőbányai zsinagógába kellett bevonulni. Akkor ezzel a Wehrmacht tiszttel megint kimentünk, mondtuk, hogy Spindler Mátyás zsidót akarjuk elvinni, holnap reggel visszük Németországba. ’Mi is oda visszük’ – azt mondták. Mire mi mondtuk, hogy nem lehet, nálunk van regisztrálva. És hazahoztuk. Így éltük át.”

HÁLÁCHIKUS TRIÁZS: az életmentés sorrendje

A történelem során sajnos nagyon sokszor állt elő olyan helyzet, amikor mérlegelni kellett, hogy egy vészhelyzetben ki élvezzen elsőbbséget. Már a Talmud¹ is foglalkozott ezzel és a rabbinikus irodalomban is felmerült sokszor, most pedig a koronavírus-járvány kapcsán is felbukkant a téma. A Budapesti Ortodox Rabbinate vezetője egy olvasói kérdésre a koronavírus-járvány egyik nagy dilemmája kapcsán azt vizsgálta: kinek az élete előrébb való? OBERLANDER BÁRUCH ÍRÁSA

A kérdés

„Olaszországban, mivel nem volt eleget lélegeztetőgép, aszerint szelektáltak a betegek között, hogy kinek valószínűbb a túlélése, ezért az idősebbek helyett a fiatalok kapták a gépeket. Mit mond a háláchá erről a gyakor-

latról? Hogyha, chász vesáalom, ilyen helyzet adódna Izraelben, ott hogyan járnának el?”

SZOMBATSZEGÉS AZ ÉLETÉRT

Első kézből van róla tudomásom, hogy már a járvány kitörésének kez-

detekor mennyit tett Izrael Állam annak érdekében, hogy a lehető legtöbb lélegeztetőgépet szerezze be. Eszembe jut az a péntek délután, amikor a szombat bejövetele előtt 20 perccel valaki felhívott, és az útmutatásomat kérte. Az illetőnek

Izrael nevében kellett beszereznie nagy mennyiségű lélegeztetőgépet, és másnap, szombat reggel kellett véglegesítenie az üzletet. Ha ezt nem teszi meg, akkor az ország esik egy komoly lehetőségtől. Természetesen nem volt kérdés, hogy szabad-e emiatt megszegnie a szombatot, hiszen életmentésről volt szó², de pontosan át kellett beszélnünk, hogy hogyan kell végrehajtania főleges szombatszegés nélkül.

Azonban még mindig fennáll a kérdés, ahogy Izraelben is felmerült, hogy mi a sorrend, ha még sincs elég lélegeztetőgép. Ki élvez elsőbbséget? Szakszóval ezt hívják triázsnak.

VEGYÜNK VÉGIG PÁR ALAPVETŐ ESETET!

1. Életmentő eszköz magántulajdonban

Amikor valakinek a tulajdonában van az életmentéshez szükséges eszköz, pl. egy gyógyszer, akkor nem kérdés, hogy ő mint tulajdonos elsőbbséget élvez és megtarthatja magának a gyógyszert³. Nem ennyire egyértelmű a helyzet, ha a tulajdonos már annyira beteg, hogy a gyógyszer legfeljebb rövid idővel tudja meghosszabbítani az életét. Sok vélemény szerint megtarthatja⁴. De van olyan vélemény, hogy a saját állapotától függetlenül nemes dolog részéről, ha átadja valaki másnak⁵.

2. Döntés két páciens között

Abban az esetben, ha egy harmadik személy az életmentő eszköz, vagy köztulajdon, akkor fel kell állítani egy sorrendet, amihez a háláchá a következő iránymutatást adja⁶.

Ha van két ember, akik közül az egyiknek azonnal szüksége van a lélegeztetőgépre, a másik viszont lehet, hogy túléli nélküle, akkor annak van elsőbbsége, aki nagyobb veszélyben van. Két azonos állapotú betegnél az kapja meg, akinek nagyobb esélye van a túlélésre⁷.

3. A kor nem számít

Érdekes, hogy egy vélemény kivételével konszenzus van abban, hogy a háláchá nem veszi figyelembe az életkort: nem tesz különbséget az alapján, hogy valakinek még öt vagy ötven évet van esélye élni, mert nem tudhatjuk, melyiküknek van több idő megírva. Ezek szerint, ha egy idős embernek nagyobb az esélye a túlélésre, akkor megelőzi a fiatalabbat⁸.

A LEGNEHEZEBB DÖNTÉS

Ez az egészségügyi hálácháknak az egyik legnehezebb dilemmája. Még számos kérdést kell vizsgálni, itt csak a legalapvetőbb szempontokat említem. A kérdés rengeteg különböző helyzetben merül fel, többet már én is tárgyaltam ebben a rovatban. Köztük szerepelt a váci rabbi, akinek Auschwitzban tettek fel hasonló kérdést, és aki azt kérte, ne kelljen neki ebben a tragikusan nehéz dilemmában döntést hoznia¹².

4. Elsőbbség annak, aki már jelen van

A kérdés csak akkor merülhet fel, amikor egyik beteg se kapta meg az életmentő eszközt: ha már egyikük megkapta, akkor nem lehet tőle elvenni, akkor sem, ha kisebb esélye van a túlélésre⁹.

Ha egy beteg a helyszínen van, akkor nem lehet tőle megtagadni az ellátást arra hivatkozva, hogy talán később érkezik valaki, akinek nagyobb szüksége van az eszközre. Ha azonban tudjuk, hogy a másik beteg úton van vagy szinte biztos, hogy meg fog érkezni, akkor már lehet mérlegelni a két beteg állapota alapján¹⁰.

5. Munkaerőhiány

Mi a helyzet, ha nem eszközhiány van, hanem emberi erőforrásból van kevés? Ilyen például, ha tömegszerencsétlenség történik és pl. húsz sebesültet kell egyetlen mentőnek ellátnia. Ilyenkor megfordul a logika és a gyorsabban ellátható, könnyebb sérülteket kell kezelnie először. Ha ugyanis a leg súlyosabb sérülttel kezd, akkor amíg vele van elfoglalva, a többi tizenkilenc állapota is romolni kezdhet és előfordulhat, hogy míg egy embert megment, addig az összes többi meghal¹¹.

¹ Horájt 13a.; ² Sulchán áruach, OC 248:4.; ³ Talmud, Bává möciá 62a.; ⁴ Encyclopedia of Medicine and Jewish Law (héber) 6. kötet 619. oldal; ⁵ Uo. 607. oldal; ⁶ Lásd Minchát Áser - Korona 4. fejezet; ⁷ Encyclopedia uo. 620. oldal; ⁸ Minchát Áser uo.; Encyclopedia uo. 623. oldal; ⁹ Minchát Slovo responsum 2. kötet 82:2.; ¹⁰ Minchát Áser uo.; ¹¹ Encyclopedia uo. 629–630. oldal; ¹² Lásd Holokauszt és háláchá 38. oldal végén.

Az embermentés szimbóluma: Raoul Wallenberg a bélyegeken

Raoul Wallenberget nem kell bemutatni. A svéd diplomatát, aki több ezer magyar zsidó életét mentette meg, többé-kevésbé mindenki ismeri. Hallottunk bátorságáról és a cél érdekében tett erőfeszítéseiről. Minden bizonnyal az olvasóink között is vannak, akik közvetve vagy közvetlenül neki köszönhetik életüket. Wallenberg embermentő munkájának emlékezetéről és a bélyeggyűjtés világáról Pernecky László bélyeggyűjtővel, a „Raoul Wallenberg emlékezete a filatéliában” című tanulmány szerzőjével beszélgettünk. WALLENSTEIN RÓBERT INTERJÚJA

– Hogy lesz egy atomerőmű-mérnökötől Wallenbergbélyeg-gyűjtő?

– Több mint fél évszázada vagyok bélyeggyűjtő, és a történelem iránt is mindig megvolt az érdeklődésem. A kettő ötvözésére azok után kerülhetett sor, hogy Magyarországon elsőként 1992-ben, majd 2012-ben is kiadtak egy-egy emlékbélyeget a svéd diplomata tiszteletére. A Magyar Posta különben világviszonylatban is az elsők között volt azzal, hogy ebben a formában állítson emléket neki. Én akkor kezdtem el komolyabban foglalkozni Wallenberggel, amikor a második kiadás után publikáltam egy cikket egy hazai bélyeges újságban. Azt a cikket később egy egész sorozat követte. A közel félszáz oldalas anyag elkészítése során számos rendkívül ismeretre akadtam rá. Olyanokra, amelyek talán mások sem vehettek korábban evidenciának.

– Mi volt a kutatási módszere?

– Oh, én egy 83 éves gyémántdiplomás gépészmérnök és aranydiplomás villamosmérnök vagyok, aki már természetesen nyugdíjas, a kutatásaim kizárólag az internetre hagyatkoztak.

– Milyen összefüggésekre akadt rá?

– Kanadában például találtam egy cikket, ami azt a csodát meséli el, ahogy egy Wallenberg-túlélő a lánya segítségével ráeszmél arra, hogy

a saját fényképe van rajta a kanadai posta által kiadott egyik emlékbélyegen. Az egyik budapesti emlékműről az amerikai nagykövetség kezdeményezésére elkészült máso-

budai emlékművet egyszer felkerestem, és a kettőtört kötábla hátulján a művész egy rajzzal jelezte, hogy ez nem az első. Ma az első eredetije a debreceni Biogal Gyógyszer-

dik magyar bélyeg első napi borítékja alapján tudtam meg azt, amit talán ma is hihetetlennek tűnik, jelesül, hogy 1947-ben már volt Wallenbergnek egy emlékműve, de azt a megszervezett felavatása napjának hajnalán az ÁVH eltüntette a helyéről. Erre a történetre úgy jöttem rá, hogy a borítékon szereplő eldugott

gyár előtt áll, míg az eredeti helyen, a pesti Szent István parkban egy másolata látható.

– A Raoul Wallenberg emlékezete a filatéliában egy negyvenhat oldalas kiadvány. Mikor készült ez el? Mi volt a célja vele?

– 2020-ban lett kész. Volt egy önző célja is avallalkozásomnak. Abélyeg-

gyűjtők számára fontos megméretetésnek számítanak azok a bélyegkiállítások, amelyek országosak és nemzetközi is. Még világbajnokság is van, ahol van irodalmi kategória is. Ez azt jelenti, hogy fel lehet kelteni a figyelmet nemcsak a saját gyűjteménnyel, de egy saját választott téma, vagy kutatás új irodalmával is, feltéve, ha az rendesen meg van szerkesztve.

- Vagyis világbajnokságra vágyott a Wallenberg-gyűjteményével?

- Oh, csak távlatilag. Mert nekem ez már sikerült korábban egy másik kiadvánnyal, amely egy sajtóságos kárpátjai történetről szól. Nevezetesen a Trianon utáni átmeneti visszacsatolás idején keletkezett ruszin-magyar kétnyelvű postai kiadványokon lévő szövegek összehasonlításáról.

- Mit kell tudni a Wallenberg-kiadványáról?

- Ez egy összegzés az eddig kiadott emlékbélyegek nemzetközi kitekintése alapján. A különféle évfordulókra megjelent bélyegkek mellett speciális borítékokat is összefoglaltam. Ezeken a borítékokon olyan rajzok, fotók is voltak, amelyek például Wallenberget és a munkatársai-

it, vagy a zsidókat és a különféle pályaudvarokat ábrázolják, ahol épp osztogatják a menleveleket.

- Vagyis olyan ez a gyűjtemény olyan, mint egy történelmi képregény?

- Igen, hasonló.

- Miért pont Wallenberg érdekli ennyire?

- Talán részben a sorsának egyedülálló rejtélyessége miatt. Ő a holokauszt történetének legismertebb embermentő diplomatája, akinek élete, elrablása és halála a mai napig tele van kérdőjelekkel. Példája ugyanakkor egyetemesen inspiráló.

- Hány országban, hány kiadás van Wallenbergről?

- Összesen tizenhárom bélyegkiadásról tud a szakirodalom. Izraeltól - ahol elsőként adtak ki emlékbélyegyet az 1980-as években - Ausztráliáig.

Vannak olyan országok - például Svédország vagy Magyarország -, ahol nem csak egy kiadás jelent már meg. Vagyis, azt hiszem, ki lehet jelteni, hogy eddig tizenegy országban készült Wallenberg-bélyegkiadás.

- Az ön tanulmányában látok abban némi furcsaságot, hogy amíg Izrael elsőként jelen-

tett meg tisztelgő bélyegeket, addig Dominikában harmadik, Magyarországon negyedik, de Guyanában ötödik országként jöttek ki a Wallenberg-bélyegkek. Ezt minek tulajdonítja?

- Ezt volt a legnehezebb kiderítenem, mert hogy általában valamilyen alkalomból jelentek meg mindenhol a bélyegkek. Több ország például díszpolgárrá avatta Wallenberget. Egy-egy kiadás általában valamilyen konkrét évfordulóhoz köthető: vagy Wallenberg születése vagy a holokauszttal kapcsolatos időpontok ezek.

- Mire lehet mindebből következtetni?

- Arra, hogy ugyan sokan voltak a közreműködő embermentők, de Wallenberg a legismertebb, egy valószínű szimbólum. Mindehhez természetesen hozzátartozik az ő szomorú eltűnése is. Ő volt talán az egyetlen, akit külföldről kifejezetten erre a feladatra - a zsidók mentésére - küldtek Budapestre, amerikai támogatással. Pedig sok más diplomata is segített még, de róluk alig hallunk.

- Kinek a tulajdonában lehet ma a legnagyobb Wallenberg-gyűjtemény? Önnek hány darab Wallenberg-bélyege van?

- Nem az enyémben, az egészen biztos, és még nem találkoztam olyanval, aki ezt mint gyűjteményt kiállította volna. Ezek általában szenzitív információk. Nekem megvan a magyar és a svéd kollekció.

- Lehet-e azt tudni, hogy mi az értéke ezeknek a gyűjteményeknek? Van-e olyan filatéliában, hogy magángyűjtő megveszi ezt vagy azt a gyűjteményt?

- Vannak árverések és vannak versenyek, ezek nem szoktak összefolyni.

- Mik a további tervek ezzel az anyaggal? Ön szerint ez most már készen van, vagy esetleg lehet még a szakértőnek hiányérzete?

- Mivel az összes magyar vonatkozását kikutattam, remélem, a legközelebbi bélyeg-világbajnokság kiállítására be tudok nevezni majd. Mára úgy érzem, sok hiányunk nem lehet. Kíváncsian várom, hogy mi lesz majd az újabb évfordulókon.

Világ igazai: akik életüket kockáztatták zsidók megmentéséért

A II. világháború alatt nem volt kevés azokból az emberekből, akik aktív szerepet játszottak a végső megoldás kivitelezésében, és rendőrként, csendőrként, vasutasként vagy feljelentéseket író „jó állampolgárként” vették ki részüket a népirtásból. Velük szemben álltak azonban azok, akik mindent kockára tettek azért, hogy megvédjék az üldözötteket. NAFTALI DEUTSCH ÍRÁSA

EMBEREK AZ EMBERTELENSÉGBEN

A Világ Igaza kitüntetés a külföldi állampolgárok számára adható legmagasabb izraeli elismerés. Olyan nem zsidó emberek hősiességéért mondanak ezzel köszönetet, akik hatalmas veszélyeket vállalva, gyakran a saját és szeretteik életét kockáztatva mentettek zsidókat a holokauszt alatt. Egy olyan időszakban tették mindezt, amikor a korszellem egészen mást diktált és a társadalom tagjainak többsége közömbösen szemlélte zsidó honfitársainak jogfosztását, majd elhurcolását.

Az embermentők különböző módokon nyújtottak segítséget: volt, aki búvóhelyet vagy élelmiszert biztosított akár éveken keresztül az üldözötteknek, mások hamis iratokat szereztek be és segítették a zsidók elvegyülését a tömegben vagy éppen a távozásukat egy biztonságosabb országba. Gyakran egy pillanat alatt kellett döntést hozniuk, amikor a segítséget kérő szomszéd vagy akár egy teljességgel ismeretlen család kopogtatott az ajtajukon, menedéket remélve. Nem ritkán hatalmas árat fizettek emberiségükért: Kelet-Európában a zsidókat rejtegetőket családjukkal együtt azonnal kivégezték. Nyugaton a büntetés általában deportálás volt egy koncentrációs táborba, ahonnan sokan soha többet nem tértek vissza.

A díjjal elismert embermentők héberül a אומות העולם חסידים (*chászidjé umot háolám*) titulust kapják, ami szó szerint annyit tesz: a világ népeinek jámborai. Ez a kifejezés a zsidó hagyományból ered, és több magyarázata létezik. Utal azokra a nem zsidókra, akik veszély idején a zsidó nép segítségére siettek; más esetben azon nem zsidókra alkalmazzák, akik betartják a Tórának a világ népeire vonatkozó hét alaptörvényét, köztük a vérontás tilalmát. A Jád Vásem átvette a meglévő kifejezést, és új jelentéstartalommal gazdagította.

Az Igazak motivációja nagyon sokféle volt: egyesek politikai vagy vallási meggyőződésük miatt döntöttek a segítségnyújtás mellett, másokat idealizmusuk vezérelt

A Világ Igaza kitüntetés

vagy egyszerűen nem tudták elviselni ártatlan emberek megaláztatását. Nem sorolhatjuk őket egy bizonyos társadalmi, vallási vagy etnikai csoporthoz, éppen úgy voltak közöttük keresztények, mint muszlimok vagy ateisták. Értelmiségiek, kétkezi munkások és parasztok. Tehetős emberek és földönfutó szegények. Elkötelezett antifasiszták és a rendszer kiszolgálói.

Bár a lakosság túlnyomó többsége inkább elfordította a tekintetét a zsidók meghurcoltatásakor, az Igazak példája mutatja, hogy mégis volt némi mozgástere az embereknek, és lehetett módot találni az üldözöttek támogatására, még a legsötétebb elnyomás alatt is. Példájuk megmutatja, hogy egyetlen ember is jelentős változást képes elérni: azzal, hogy akár csak egyetlen embert is megmentettek a biztos haláltól, megteremtették annak a lehetőségét, hogy a túlélők leszármazottainak újabb és újabb nemzedéke szülessen erre a világra.

VILÁG IGAZA KITÜNTETÉS

2021 januárjáig 51 ország 27 921 polgára kapta meg a Világ Igaza elismerést. A legtöbb kitüntetett (7177) Lengyelországban élt, a lakosság létszámához képest pedig Hollandia (5910) büszkélkedhet a legtöbb díjjal.

Ezer fölötti embermentőt ismertek el továbbá Franciaországból (4150), Ukrajnából (2673) és Belgiumból (1774). Magyarországról 876-an kapták meg eddig az elismerést. A számok továbbra is növekednek, mert fo-

Fülöp herceg fát ültett édesanyja, a Világ igaza kitüntetéssel elismert Alíz hercegnő tiszteletére

lyamatosan érkeznek a kérelmek és beadványok a Jád Vásem Világ Igazai osztályára.

A Jád Vásem Intézetet 1953-ban alapították Jeruzsálemben azzal a céllal, hogy megőrizze a holokauszt során elpusztított hatmillió zsidó emlékét. Már az alapító okiratban megfogalmazták, hogy emellett gondot kell fordítani az embermentésben részt vett nem zsidó hősökre is. Az egyik legfőbb háborús bűnös, a magyarországi zsidóság holokausztjáért is kiemelkedő felelősséget viselő Adolf Eichmann elfogása és bíróság elé állítása idején, 1962-ben jelentette ki a Jád Vásem akkori elnöke, Arje Kubovi a következőket: „Meg kell mutatnunk a világnak, hogy a zsidó nép nemcsak a bűnösök elítélésében, hanem az embermentők elismerésében is ugyanúgy érdekelt”. Abban az évben, a holokauszt emléknapján avatták fel az Igazak sugárútját a Jád Vásem múzeum mellett és ültették el az első fákat a zsidókat mentő hősök emlékére.

FORRÁS: WIKIPEDIA

A VILÁG EGYIK ELSŐ IGAZA: TÓTH ILONA

A ceremónia során, melyen az izraeli kormányt Golda Meir képviselte, tizenegy fát ültettek. Az egyik fa egy magyar embermentő, Elias (Tóth) Ilonának állít emléket a mai napig. Ilona a háborúban Magyarországhoz visszacsatolt Vajdaságban élt, és egy görög zsidóhoz, Benjamin Eliashoz ment feleségül. Számtalan, Ausztriából és Németországból érkezett zsidónak biztosított szállást, ételmet és ruhát, illetve szervezte meg menekülésüket biztonságosabb területre. A német megszállást követően a bácstopolyai koncentrációs táborba csempészett ételmet és ruhát a fogvatartottaknak. Amikor férjét egy Auschwitzba tartó vonatra tették, követte a szerelvényt egészen Bajáig, ahol az örök lefizetésével sikerült kiszabadítania férjét és további öt zsidót, akik végül mind túléltek a háborút. A felszabadulás után Ilo-

na és férje Izraelbe vándorolt. Ilona új hazájában sem hagyta abba az életmentést: évtizedekig önkénteskedett az izraeli mentőszolgálat kötelékében.

KINEK JÁR A KITÜNTETÉS?

A Világ Igazai Osztály a következő évben, 1963-ban jött létre, az izraeli országgyűlés, a Kneszet pedig törvénybe foglalta a Világ Igazainak járó legnagyobb elismerést: „A Jád Vásem jogosult tiszteletbeli állampolgárságot ítélni a Világ Igazai számára tetteik elismeréseképpen, illetve emlék-állampolgárságot adni abban az esetben, ha már nincsenek az élők sorában”.

Már a kezdetekkor kiderült azonban, hogy rendkívül összetett és nehéz feladat annak eldöntése, hogy kinek adományozható a kitüntetés. Az első konfliktus az egyik leghíresebb embermentő, Oskar Schindler nevéhez fűződik, akinek elismerése ellen többen tiltakoztak,

Oskar Schindler

mivel Schindler a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt tagja volt. A kiobbant vita miatt a fent említett első faültetés során nem is emlékeztek meg róla. Ez az eset motiválta arra a Jád Vásem vezetését, hogy egy szakértőkből álló bizottságot hozzon létre, melynek élén a Legfelsőbb Bíróság egy nyugalmazott tagja áll, továbbá egyértelműen megfogalmazott, szigorú feltételekhez kösse az elismerés odaítélését.

Mielőtt egy ügy a bizottság elé kerülne, a Világ Igazainak Osztályán hosszadalmas kutatómunkát végeznek a Jád Vásem és más izraeli, illetve külföldi intézmények adatbázisainak felhasználásával. Az elkészült akta a bizottság egy olyan tagjához kerül, aki beszéli az adott ország nyelvét. Miután megvizsgálta az ügy részleteit, ajánlását eljuttatja a bizottság tagjaihoz, akik megvitatják azt, majd szavazással döntenek a kitüntetés odaítéléséről.

séről. Az ügyek nagy száma és a kutatás időigényessége miatt gyakran egy teljes év is eltelik a kérelem beérkezése és a döntés megszületése között.

ACÍM ODAÍTÉLÉSÉNEK NÉGY ALAPVETŐ FELTÉTELE VAN:

- Az embermentő cselekvően vett részt egy vagy több, életveszélyben lévő zsidó megmentésében vagy deportálásának megakadályozásában.
- A segítségnyújtás közben az embermentő jelentős veszélynek tette ki saját életét vagy szabadságát.
- Az embermentőt a veszélyben lévő zsidó megsegítésének szándéka motiválta, nem pedig valamilyen elmentélezés reménye, legyen szó anyagi juttatásról, a megmentett személy más hitre való áttéréséről, egy gyermek adoptálásáról stb.
- A segítségben részesült személy által írt tanúvallomás vagy azzal egyenértékű, hiteles dokumentumok megléte.

Kizáró oknak számít, ha a zsidók életét megmentő személy súlyos bűncselekményt vagy háborús bűntettet követett el. Amennyiben egy embermentő tevékenységét nem lehet megfelelő dokumentumokkal alátámasztani, bár a díj odaítélése nem lehetséges, adatai és a segítségnyújtás részletei bekerülnek a Jád Vásem adatbázisába. Nem egy esetben történik, hogy később, más forrásból újabb információk érkeznek az adott személyről vagy a mentés körülményeiről, s így már lehetővé válik az elismerés odaítélése.

„AKI EGY ÉLETET MEGMENT...”

Amennyiben kedvező döntés születik egy ügyben, úgy értesítik a javaslat benyújtóját és a díjazottat vagy leszármazottait. A kitüntetés egy emlékéremből és egy kézzel, kalligráfus által megírt díszoklevélből áll, melyet – amennyiben erre lehetőség van – ünnepélyes keretek között nyújtanak át az adott országban működő izraeli nagykövetségen vagy a Jád Vásem-ben. Az érem réz és nikkel ötvözetéből készül. Egyik oldalán szögcsatornába kapaszkodó kezek láthatóak, körülötte egy misnai (*Szánhedrin* 4:5.) idézet: „Aki egy életet megment, az

olyan, mintha az egész világot megmentette volna”. Az érme másik oldalán a Jád Vásem egyik ikonikus épülete, az Emlékezés Hajléka látható, háttérben a jeruzsálemi hegyekkel és a következő felirattal: „Izrael népe hálójának jeleként”. Az emlékérmeket egyetlen példányban verik az adott díjazott számára, másolat nem készülhet róla.

Ezenfelül az embermentő neve felkerül egy emlékfalra a Jád Vásem területén, az Igazak Kertjében, melyet egy domboldalon alakítottak ki. 1989-ig fát ültettek minden díjazott emlékére, azonban beteltek a helyek a Jád Vásemnek helyet adó Hár Házikáronon, az emlékezés hegyén, melyet ma már sűrű erdő borít. A fák tövében kis emléktáblán olvashatjuk az adott hős nevét és országát.

A díjazott jogosult továbbá az izraeli állampolgárságra és letelepedésre. Ha nem él ezzel a lehetőséggel, akkor leszármazottai munkavállalási engedélyt kaphatnak a zsidó államban.

AZ EMBERMENTŐ GIMNAZISTA

Ahogy említettük, az embermentő hősokeket nem lehet kategorizálni. Nem a vagyon, a kapcsolati háló vagy társadalmi státusz határozta meg ezeket az embereket, hanem a segíteni akarás vágya. Két igaz ember példájával jól szemléltethető mindez: egyikük a 18 éves gimnazista, Burza László, másikuk a neves író, Ottlik Géza és neje. Sorsuk metszéspontja, hogy mindkettőjük számára ugyanazon ünnepség keretében adta át a kitüntetést Slomó Márom, Budapesten szolgáló izraeli nagykövet 1991 januárjában, a Mazsihisz dísztermében. Burza László személyesen jelent meg az eseményen, az Ottlik házaspár posztumusz kapta meg az elismerést. Az író csupán néhány hónappal korábban hunyt el.

Burza Lászlónak többen köszönhetik életüket. Először osztálytársán és jó barátján, Harmat Lajoson segített, amikor a zsidók élete már elviselhetetlenné vált az országban. Szülei beleegyezésével Lajosnak adta át saját személyes iratait, továbbá szülei keresztlevelét, hogy árjának álcázva magát biztonságosabban létezhessen.

A HAVASI GYOPÁR KALÓZOK

Hosszúra növesztették a hajukat, mert a Hitlerjugend tagjai rövidre nyírt frizurát viseltek. Hagyományos német öltözékben jártak, és elutasították a rettegett barna inget. Számtalan módon törtek borsot a nácik orra alá: cukrot töltöttek a benzintartályukba és ellopták a biciklijeiket. Egyszerűen nem voltak hajlandók arra, hogy elfogadják annak a totalitárius utópiának a képét, melyek a nácik hirdettek.

Kik voltak ők? Német fiatalok egy csoportja, akik ellenálltak a huszadik század legszörnyűsebb gonosztetteinek. 14 évesen elhagyták az iskolájukat, hogy ne kelljen részt venniük a Hitlerjugend tevékenységében. 18 évesen ugyan belekényszerítették őket a kötelező katonai szolgálatba, de addig is mindent megtettek, amit csak tudtak, hogy ellenálljanak az egyre erősödő náci hatalomnak. Graffitiket festettek, zsidókat védelmeztek, robbanóanyagot szállítottak az ellenállóknak. Csoportjukat így nevezték: Havasi Gyopár (Edelweis) Kalózok. Természetesen sokan súlyos árat fizettek bátorságukért. A legkevesebb az volt, hogy hosszú hajukat lenyírták. De voltak, akik nem úszták meg ennyivel: a csoport tagjai közül többeket megvertek, bebörtönöztek vagy megkínóztak és 1944. november 10-én hatot közülük bírósági tárgyalás nélkül nyilvánosan felakasztottak Kölnben.

Gyerekek voltak, napjainkban tanköteles középiskolások lennének, mégis hősiesen, bátran vállalták véleményüket és álltak ki az embertelenséggel szemben.

Lajos aktív tagja volt az egyik cionista ifjúsági szervezetnek és barátja beleegyezésével a csoportból többeket „avatott” a Burza család tagjává a Lászlótól kapott dokumentumok segítségével. A német megszállást követően, a hamis papírok birtokában, a fiatalok egy kelet-magyarországi faluba utaztak, a termelésben segédkező, önkéntes diákoknak álcázva magukat. 1944 júniusában csendőrök jelentek meg a településen, bujkáló zsidókra vadászva. Egy jóakarójuk még időben értesítette őket,

így a cionista mentőmozgalom segítségével Romániába szöktek. Indulás előtt Lajos még átadta Burza papírjait egy barátjának, Felsenburg Pálnak, aki Burza László néven élt a felszabadulásig. Harmat Lajos a háború után Izraelbe vándorolt, és megszakadt a kapcsolata a Burza családdal. A nyolcvanas években azonban Budapestre utazott, ahol felkutatta régi barátját, illetve azokat a társait, akik Burzáék papírjainak köszönhetően maradtak életben. Burza Lászlót felterjesztették a Világ Igaza-díjra, melyet 1990-ben ítéltek meg a számára.

OTTLIK GÉZA ÉS DEBRECZENI GYÖNGYI

Ottlik Géza és felesége, Debreczeni Gyöngyi a nyilas hatalomátvétel után fogadta be budai otthonába Vas István író, és egészen a felszabadulásig bújtatták. Budapest ostromakor Ottlikot egy légvédelmi üteghez osztották be, ahol kétnaponta 24 órás szolgálatot teljesített.

Ottlik Géza (jobbra) és Vas István (balra) Párizsban, 1963
FORRÁS: LITERA.HU

Egy ilyen alkalommal nyilasok törtek be Ottlikékhoz, mert úgy értesültek – feltehetően a nyilas házmestertől –, hogy zsidót rejtegetnek a lakásban. A hirtelen akció miatt Vas Istvánnak nem volt ideje a számára kialakított búvóhelyre húzódni, annyit tehetett csak, hogy magára csukta a szoba ajtaját. A nyilasokat fogadó Ottlikné azonban nem vesztette el hidegvérét: felháborodottan közölte a nyilasokkal, hogy egy olyan családról, melynek ősei Rákóczi fejedelmet szolgálták, ne merjék azt feltételezni, hogy zsidókat bújtat. A nyilasok megszeppentek a nő heves kitörésétől és anélkül távoztak, hogy akárcsak a szomszéd szobába benéztek volna.

Az Igazak Kertjében álló emlékfal mind Burza László, mind az Ottlik házaspár nevét őrzi.

CEDEK
EMIH IZRAELITA
SZERETETSZOLGÁLAT

„Mi adjuk a családi háttérrel” NEVELŐSZÜLŐI LÉT MAGYARORSZÁGON

Vannak hősök, akik nem viselnek palástot, nem kapnak fényes kitüntéseket és mégis, nap nap után életet mentenek azzal, hogy olyan gyerekeknek biztosítanak nyugodt otthonot, akiknek a szülei ezt valamilyen okból nem tudják megtenni. SZILÁGYI NÓRÁVAL a CEDEK nevelőszülői hálózatáról beszélgettünk. STEINER ZSÓFIA INTERJÚJA

- Mi a legfontosabb, amit tudni kell a nevelőszülői hálózatról?

- Bár nem vagyok szakember, nincs felsőfokú szociális végzettségem, de órákat tudok róla mesélni. Hiszen az elmúlt két év, amióta nagy CEDEK család lettünk, megtanított sok mindenre, bepillantást nyertem ennek a szép hivatásnak a rejtelmeibe. A CEDEK megalakulása óta segítjük az állami gondozásban élőket, azonban 2020. január 1-től már nem csak külsős támogatóként, hanem aktív résztvevőjeként vagyunk jelen a gyermekvédelemben.

- Mit jelent egy nevelőszülőnek, hogy zsidó szervezet égisze alatt működik? Zsidók a gyerekek, akik ide kerülnek? Vagy a nevelőszülőknél kell zsidónak lennie?

- Ahogy a CEDEK hitvallása mondja, nemre, korra és vallásra való tekintet nélkül segítünk.

- Az, hogy nevelőszülőknél vannak ezek a gyerekek, olyan, mintha örökbe lennének fogadva? Nem is látják a szüleiket?

- A törvény azt mondja, hogy azokat a gyerekeket, akik valamilyen okból nem tudnak a vér szerinti szüleikkel, nagyszüleikkel élni és még nem töltötték be a 12. életévüket nevelőszülőknél kell elhelyezni, család

di körülmények között. A testvéreket lehetőség szerint egy családnál, nevelőszülőnél kell elhelyezni.

Például a mi hálózatunkban egy nevelőszülőknél él egy testvérpár. A szülők hajléktalanok és októberben újabb gyermekük született, aki ugyancsak a nevelőszülőkhöz került, így a három testvér egy helyen tud élni biztonságban és mérhetetlen szeretetben.

A hálózatban élő gyerekeket meghatározott időközönként, általában kéthetente, kapcsolattartás illeti meg. Ha ez a kapcsolattartás elmarad a vér szerinti szülő részéről, és már hat hónapja nem jelentkezett, akkor lehet a gyermeket örökbe fogadni.

- A nevelőszülőknél tehát az örökbe adás a végcélja?

- Nem, a rendszer arról szól, hogy ezeket a gyerekeket hazagondozzuk, mert a vér szerinti köteleknél nincs erősebb. Van, hogy a szülők rendbe teszik az életüket és egyenesbe jönnek. És itt jön a nevelőszülői lét – szerintem – legnehezebb része. Ha a gyámhivatal is úgy látja, hogy minden rendben a szülők életével, elkezdődik a hazagondozás. Ez az a nehéz feladat, amit vállal a ne-

velőszülő, hogy elengedi a gyermeket akár több év közös élet után. És ezek a sikertörténetek.

- Ehhez nagyon különleges elhivatottság kellhet... Kik lehetnek nevelőszülők?

- Természetesen fontos, hogy elhivatott legyen és vállalja, hogy saját otthonába engedi a gyerekeket. Ahhoz, hogy valaki nevelőszülő lehessen, kell rendelkeznie megfelelő képesítéssel. A törvény előírja, hogy büntetlen előéletű, 24. életévét betöltött férfi vagy nő lehet nevelőszülő, családi állapottól függetlenül. A személyisége és egészségi állapota legyen alkalmas a nála elhelyezett gyermekek egészséges fejlődésének a biztosítására.

- Ha eldönténém, hogy nevelőszülő szeretnék lenni a CEDEK hálózatában, mi várna rám?

- Először is, ha nincs nevelőszülői végzettsége, akkor el kell végezni egy hatvan órás tanfolyamot. Amikor jelentkezik hozzánk valaki, hogy szeretne nevelőszülő lenni, a szakmai vezetőnk és egy tanácsadó kollégánk meglátogatja otthonában. Beszélgetnek, környezettanulmányt készítenek és megnézik, hogy az ingatlana alkalmas-e gyermekek fogadására.

Ha mindent rendben találnak, akkor a hálózat pszichológusa látogat el hozzá, hogy ő is szakmai véleményét írjon az alkalmasságáról. Ha minden rendben van, akkor kezdődik meg a gyerekek megismerése.

– És itt jön a neheze... Hogy kerül egy családból kiemelt gyerek a nevelőszülőkhöz?

– Naponta több megkeresést kapunk a gyámhivataltól, ahol minden hálózatot értesítenek a gondozásba vett, kiemelt gyermekekről. Ezeket nézi át a hálózat vezetője a tanácsadó munkatársakkal, hogy a hálózatban lévő szabad férőhelyre be tudjuk-e fogadni a gyermekeket.

Nagyon nehéz feladat megtalálni a jó párosítást nevelőszülő és gyermek közt. Legfeljebb ötven év korkülönbség lehet közöttük. A nevelőszülőknél is megvan az elképzelésük, hogy milyen gyermeket szeretnének, főleg, ha saját vér szerinti gyermekeket is nevelnek, illetve tapasztalat alapján már tudják, hogy melyik korosztállyal, nemmel tudnak jobban együtt élni, dolgozni. Mert, ahogy a szülőség, ez is ugyanolyan kőkemény munka, csak extrákkal. Nagyon fontos, hogy megismerjék egymást a gyermekkel, mert ez nem bolt, ahová vissza lehet vinni az árut. Itt életetéről van szó, és egy kis törés is hatalmas károkat tud okozni ezeknél a fiataloknál. Természetesen a szimpátia oda-vissza kell hogy működjön.

– Mi történik, ha egy gyermeket nem lehet hazagondozni, ha bent marad a hálózatban egész gyerekkorára?

– A gyermekek 18 éves korukig tudnak a nevelőszülőknél maradni, de van egy utógondozói rendszer, ami négy évvel meghosszabbítja a gondozást, amennyiben továbbtanulnak.

– Gyakran elhangzó vád a sokgyerekes szülőkkel szemben, hogy csak a segélyért, adókedvezményért, családi pótlékért vállalnak gyereket. Sokszorosan felmerül ez nevelőszülőkkel szemben, akik, ha jól tudom, fizetést kapnak a gyerekek befogadásáért.

– Nagy öröm számomra, hogy nálunk olyan nevelőszülők dolgoz-

„A nevelőszülő azért kell, hogy ezek a gyerekek is megtanulják, milyen szeretetet kapni. Hogy tudják, milyen családot akarnak maguknak, amikor felnőnek.”
Saci és János három gyerekük felnevelése után lettek nevelőszülők.

A CEDEK Szeretetszolgálat Nevelőszülői Hálózatában jelenleg 17 nevelőszülő és közel 80 férőhely van. A folyamatosan bővülő hálózat öt megyében van jelen. Amennyiben ön is érdeklődik a nevelőszülői munka iránt, az alábbi elérhetőségeken kaphat bővebb tájékoztatást:
facebook.com/cedeknszh; neveloszulo@cedek.hu; +36 20 294-0641

nak, akik már bebizonyították, hogy tényleg elhivatottak, és nem a pénz motiválja őket. A hálózatunk magja egy korábbi hálózat, aminek a működtetését átvettük 2020-ban. Az előző hálózatban volt, hogy hónapokig nem kaptak fizetést, és mégsem adták fel, mert a gyermekek érdekeit tartották fontosnak.

– Akkor tehát fizetést kapnak a nevelőszülők?

– Igen, de mint édesanya, tudom, hogy nincs annyi pénz, amit el ne tudnék költeni a fiamra... A CE-

DEK-nél a fizetésen kívül rendszeres támogatásban részesülnek a családok. Segítjük az iskola- és óvodakezdést, ha új gyermek érkezik, akkor ún. „Gólya támogatást” kapnak, és nem feledkezünk meg az ünnepekről sem.

Nekem az anyák napja a kedvencem, ilyenkor minden nevelőszülőnek személyes levelet küldök finom édességekkel és megköszönöm azt a fantasztikus munkát, amit napi 24 órában, az év 365 napján végeznek.

„Tiszteletben tartani a vér szerinti köteléket, életet menteni azzal, hogy a saját otthonodba engedsz egy idegent, ez az önfeláldozásról és a mérhetetlen elfogadásról, alázatról szól. Nagyon tiszteltem a kollégáinkat, a nevelőszülőket. A családom mellett őket is családomnak tekinthetem. A szlogenünk nem véletlenül lett: Egy az otthonuk!”
Szilágyi Nóra

„Meg kell adni a vér szerinti szülőknek a lehetőséget, hogy megismerjék a gyereket és ott legyenek a fontos dolgokban. Meg kell ismernie egy gyereknek, hogy honnan jött. Mi adjuk a biztonságot, a családi háttérét.”
Éva és Józsi kilenc éve nevelőszülők

Mentsvár az üvegpalotában

A VADÁSZ UTCAI ÜVEGHÁZ TÖRTÉNETÉBŐL

Az V. kerület szélén, a Vadász utca 29. alatt áll egy különleges ház. Külsőre meglehetősen idegen, jellegtelen, csupasz falaival elüt a körülötte álló klasszicizáló és eklektikus bérházaktól. Ez azonban nem volt mindig így. A második világháború előtt a Weiss-féle Üvegház nemcsak az ipar területén volt fogalom, de az épület maga is a Bauhaus irányzat egy kimagasló alkotása volt, a vészkorszak legsötétebb napjaiban pedig menedékhelye lett üldözött zsidók ezreinek. A Judapest anno mostani cikkében ezekről az időkről emlékezünk meg. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

Carl Lutz fotója az Üvegház előtt várakozó tömegről
FORRÁS: WWW.HOLOKAUSZFOTO.HU

TÁBLA- ÉS TÜKÖRÜVEG-LERAKAT

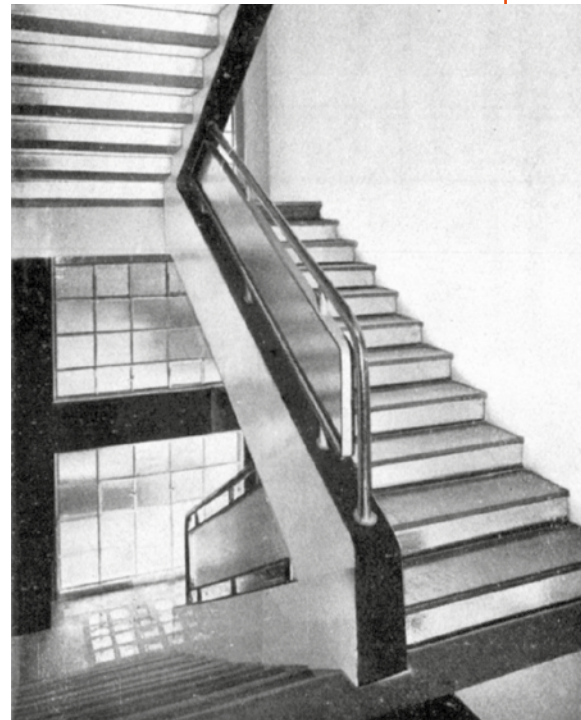
A bécsi származású Julius Weiss, vagy magyarosított nevén ifj. Weiss Gyula (1866–1961) 1896-ban nyitotta meg üveglakatát a belváros egy csendes kis mellékutcájában, a Vadász utcában. Szellemi, üzleti képessége és hatalmas munkabírása a magyar üvegpiacon vezetői sorába juttatta, s bár vagyona a mágnások és iparbárok közé emelték, ő nem kívánt közéjük jutni, s megmaradt jó zsidónak, aki rendszeres látogatója volt a Rumbach utcai zsinagógának. Weiss az Andrássy úti bérpalota- és villasorok helyett az akkoriban kiépülő Újlipótvárosban, a Pozsonyi út 23. szám alatt építtetett modern, hatemeletes bérházat Hámosi Istvánnal (szül.: Hamburger, 1895–1970). Támogatta a szegényeket, s emellett, a hazai zsidókra kevésbé jellemző módon Cion szerelmese volt, aki birtokot vásárolt a haifai Karmelen, s részvényekbe fektetett Mizráchi Bankban. Jelmondata a következő volt: „nil judaeum me alinum puto”, vagyis „semmi, ami zsidó, nem idegen előttem”.¹ És Weiss Gyula büszke zsidó szellemben nevelte hét gyermekét is.

ÜVEGPALOTA AZ ÓDON BÉRHÁZAK KÖZÖTT

Idővel Weiss Gyula egy saját iroda-, üzlet- és raktárházat álmodott meg, melynek megtervezésével Kozma Lajost (szül.: Fuchs, 1884–1948), a Bauhaus irányzat egyik fő alkotóját bízta meg. Az 1935-ben elkészült „Üvegház”, bár a Bauhaus remek funkcionalitásában gyökerezett, több építészeti megoldása mégis páratlan volt, s eleganciát tükrözött. A vasbeton szerkezetű épületben nem csupán az ablakoknál köszön vissza az üveg, de a főbb helyeken különböző színű üvegmárvánnyal voltak burkolva a padlók és falak is. Az üzleti fölépcsőház pedig külön említést érdemel, ugyanis az 25 milliméter vastag belga öntött üveglapokból áll, még hozzá úgy, mind a fellépő, mind a homloklap üveg, melyeket az illesztéseknél kisebb keresztmetszésű szögvas tart egyben, így aztán a lépcsőház teljes egészében áttereszti a fényt, s légiességet kölcsönöz a térnek.²

A kétemeletes ház a korábbi, legett lerakat helyén épült, s földszintjén elsősorban a raktárak kaptak helyet, illetve a házmesterlakás, alattuk pedig pince. Az első emeleten mintatár, nagyszabású irodák, irat- és pénztár, továbbá egy négyszobás szolgálati lakás volt, míg a második emeleten újból raktár, azonban itt ne egy hagyományos, sötét kamrát képzeljünk el, ahová minél több mindent akartak beszáfolni, hanem:

Üveglépcsők az Üvegházban

FORRÁS: TÉR ÉS FORMA

egy 36 méter(!) hosszú utcai ablakkal ellátott fényárban úszó termet, ahol a különböző üvegtermékek sorakoztak szép rendben.³

Az Üvegházban 1935. december 18-án az üvegesek ipartestületének elöljárósága is látogatást tett, miután lapjukban azt írták:

„Azt szokták mondani, hogy a kereskedelemben és az iparban nincsen poézis. Az Üvegház alaposan rációfol erre a véleményre, mert az igazolja, hogy az üvegben líra, a legszébb poézis van, csak ki kell belőle hozni. Az ily modern építkezéshez azonkívül sok szeretet is kell, az anyagnak és a hivatásnak a szeretete, mert enélkül ezt a sok szépet nem lehet holt anyagból kihozni.”⁴

AZ ÉLETMENTŐ ÜVEGHÁZ

A belváros új színteréről a nívós építészeti folyóirat, a Tér és Forma is beszámolt. A magyar építészeti modern mozgalom legfőbb fóruma, mi-

előtt Kozma új alkotását jellemeznél, hosszabb már-már filozófiai szintekre lépő bevezetőt ír az üveg fejlődéséről. A bevezető rész egyik mondata így hangzik: „Az ablak nem elzárás, csak egy diafragma, amely megvéd hidegtől, esőtől.”⁵ A cikk írója ekkor legelvetemültebb rémálmában sem gondolhatta, hogy tíz évvel később a Vadász utcai üveglapok nem csupán a természeti elemektől fognak védeni, de az ottani üveglapok által kettéosztott tér, a kint és a bent éleketek fog menteni.

Weiss Gyula legfőbb üzleti segítője a legidősebb fia, Weiss Arthur (1897–1945) lett, akit, miután lovas tűzérként végigharcolta az első világháborút, San Salvador tiszteletbeli konzuljának is kineveztek. A

náci német megszállás után, míg az ország zsidó lakosságának legnagyobb részén páni félelem lett úrrá, addig Weiss Arthur az ellenállást választotta: egyszerre gyűjtötte magához a cionista szervezetek vezetőit, s épített ki kapcsolati hálót a svájci kormánnyal, az ellenállás bázisául pedig az Üvegházat ajánlotta fel.⁶

AZ ÜVEGLAPOK TÖRÉKENY BIZTONSÁGÁBAN

A cionisták Palesztina Hivatala 1944 júniusában költözött az Üvegházba, mely a svájci nagykövetség, s Carl Lutz (1895–1975) diplomata védelmét élvezte.

Az akció cionista kezdeményezésű volt, ám itt hamar minden üldözött zsidó menedéket kaphatott. Egy helyen az találjuk, hogy az Üvegházban kevesebb mint 72 óra leforgása alatt mintegy 40–50.000 embert láttak el biztonságot jelentő dokumentumokkal, további 2500–3000 embernek pedig óvóhelyet biztosítottak.

A bújtatottak között volt néhány híresebb rabbi is, mint a zidacsovi rebbe, Reb Eichenstein Solom (1901–1987), az egri Ráv Szófer Jochánán (1923–2016), a pápai Reb Grünwald József (1903–1984) vagy a soproni Ráv Posen Simon Jiszráél (1894–1969).⁷

ORTODOX RABBIK „NYILAS” GYERMEKEI

Az Üvegház kapcsán egy kevésbé ismert tény, hogy az ellenállás munkájában ortodox zsidók is részt vettek. Közülük az egyik kiemelésre érdemes Rosenbaum Tibor (Pinchász-SzGál Litsch, 1923–1980), a kisvárdai főrabbi, Rosenbaum Smuél Smelke SzGál Litsch (1895–1944) fia, s így a Lechem Ráv írójának, Rosenbaum Mose Chájim SzeGál Litsch (1864–1942) unokája volt. Aki 1944 Peszách után mint munkaszolgálatos Budapestre szökött, és sejtve az elkövetkező borzalmakat, családját is erre buzdította, azonban ezt apja megtagadta, mert nem akarta magára hagyni kétségbeesett nyáját. Rosenbaum Tibor, kihasználva „árja-külsejét” nyilasegyenruhában

Az Üvegház lobbija

mentett meg tucatnyi embert a haláltól.⁸ Egy visszaemlékező a következőképpen írta le a korábbi jesiva-bócher „nyilas külsejét”:

„Pinchász egy hideg, kegyetlen és vérszomjas tekintetű kölcsönzött magának; a kék szemei, melyek korábban a Tóra-tudósok kedves és kifinomult tekintetét tükrözték, most hidegséget és fagyot sugárzott.”⁹

Nem csoda hát, hogy mindenkét megtevesztett, és sikeres tudott lenni. A vészkorszak után még vizsdatért szülővárosába, s ott 1946 tavaszán felmenői rabbiszékébe is beiktatták, azonban mártírhalált halt családja emlékét nem tudta az egykor felhőtlen gyermekkor kiüresedett dísztele között elviselni, ezért alig egy évvel később Svájcba telepített ki, ahol családot alapított – halála után a testét Jeruzsálemben temették el.

A másik, szintén híres rabbicsaládból származó életmentő Pollák Jicchák Lévi (1920–1981) volt, a szerencsi főrabbi, Pollák Menáchem háLévi (1890–1952), a *Chélek Lévi* szerzője volt, aki szintén kihasználta erős testfelépítését, „magyaros vonásait” és nyilasegyenruhában kísért embereket biztonságos helyekre, illetve csempészt dokumentumokat a túlélés érdekében.¹⁰

DIÓBÉL-CHANUKIJÁK

Az Üvegházban, zsúfoltsága ellenére, a vallásos élet is működhetett. Így például volt napi háromszori imádkozás és még kóser konyha is.

Az ország minden bizonnyal a legtöbbek által rettegett telén, minden hátráltató tényező ellenére,

Újsághirdetések 1914-ből és 1934-ből

FORRÁS: TÉR ÉS FORMA

1944 decemberében az Üvegházban is felvillantak a Hanuka apró mécsesei, melyek rendes gyertyatartó hiányában dióbelekben lobbanhatott fel. Salamon Mihály, a Mizráchi csoport vezetője erre a Hanukára így emlékezett vissza:

„A sarokban egy székre rakott fadarabon néhány dióhéj volt felsorakoztatva, benne olaj és kanóc. Egyenként meggyújtottam a hanuka-gyertyákat. Sosem felejttem el azt a meghatott ünnepi hangulatot, ami elfogott bennünket, de még kevésbé azt a vacsorát, amit feleségem készített nekem ebből az alkalomból. Néhány krumpililángost vett elő az asztal alóli edényből, amiket nem tudom,

garint raktak, s abban egy cérnaszálat gyújtottak meg.¹²

WEISS ARTHUR MÁRTÍRSÁGA

Weiss Arthur özvegyének elbeszélése alapján: „December 31-én, du. 3 óra körül, körülbelül tíz főből álló gépfegyveres nyilas horda tört be az épületbe. [...] Ez a betörés négy halálos áldozatot követelt [...] Másnap, január 1-jén délután ugyanazon nyilas alakulat néhány tagja ismét megjelent, és férjemmel kívántak tárgyalni. El akarták vinni az élelmszerraktárt. Férjem, hogy az ostromra előkészített készletet megvédje, most is szembeszállt velük, és megtagadta a raktár kiürítését. Végül is az

Weiss Arthur FORRÁS: NÉPSZABADSÁG

Az Üvegház eredeti homlokzata

hogyan süttött, s főleg nem tudom, hogy miből. Mert krumpli akkor már nem volt a Vadászbán látható hónapok óta. A lángoson valami kis zsiradék is volt, hideg volt már nagyon, nem volt nagyon frissnek mondható. De mégis, olyan finom krumpililángost talán azóta se ettem.¹¹

Egy másik visszaemlékezés szerint a félbe tört dióhéjba egy kis mar-

ott szolgálatot teljesítő egyik városi parancsnoksági tiszt tanácsára a raktár egy kis részét hajlandónak mutatkozott kiadni, ők azonban többet kívántak, és ennek megtárgyalására elvitték férjemet. Vonakodott, hiszen ő itt helyben is meg tudja velük tárgyalni az ügyet, azonban a hátának szegezett géppisztolyok láttára, de főleg azért, mert a fent említett

városparancsnoksági tiszt, Fábri Pál tiszti becsületszavát adta, hogy egy óra múlva ő saját maga hozza vissza kocsiján, elment a nyilas hordával, gondolván arra, hogy egyszer s mindenkorra meg tud egyezni a bandával és ezáltal a ház lakóinak életét biztosítani tudja. Sajnos erről az útrajról férjem már nem tért vissza. Amikor ezután Fábri Pált felszólítottuk, tegyen eleget tiszti becsületszavának, gyáván, bután viselkedett és azt mondta, hogy tekintsem férjemet mártírnak, aki feláldozta magát 2500 embertársáért...¹³

Weiss Arthur emlékére 1947-ben táblát helyeztek el az Üvegházban, melyet 1993-ban összetörtek. A meggyalázott táblát egy évvel később pótolták, melyet 2000-ben elloptak. A ma látható, 2002-ben kihelyezett tábla kapcsán a mártír New Yorkban élő fia, Katona Gábor reményét fejezte ki, hogy „a bronzból készült harmadikat már nem tudják összetörni”.¹⁴

A Carl Lutz Alapítvány 2005-ben az egykori garázs helyén emlékszóbat nyitott, mely minden nap délutánonként látogatható.

¹ Heller Imre dr., „Weiss Gyula slosimjára”, *Új Kelet*, 1961. 42. évf. 4022. szám, 13. old.; ² „Üvegház Budapesten – ifj. Weiss Gyula üvegnagykereskedő üzlet- és raktárháza”, *Tér és Forma*, 1935. 8. évf. 2. szám, 54–56. old. A továbbiakban: *Tér és Forma*, 1935.; ³ Uo.; ⁴ „Üvegház-üvegkultúra”, *Üvegesek Lapja*, 1935. 9. évf. 1. szám, 10. old.; ⁵ *Tér és Forma*, 1935: 52. old.; ⁶ Szita Szabolcs, „Száz éve született Weiss Arthur”, *Új Élet*, 1997. 52. évf. 16. szám, 4. old.; ⁷ *Farbstein, Esther, Hidden in the heights – Orthodox Jewry in Hungary during the Holocaust*, vol. I. Jerusalem: Mossad Harav Kook, 2014. 453–454. old. A továbbiakban: *Farbstein*, 2014.; ⁸ Jólész Károly dr. (szerk.), *Kisvárdai és környéke zsidósága*. Tel Aviv: Kisvárdai és Környéke Egyesület Izraeli Bizottsága, 1980. 62. old.; ⁹ *Farbstein*, 2014: 456. old.; ¹⁰ *Farbstein*, 2014: 458. old.; ¹¹ A www.uevghaz.org honlapon az „Élet az Üvegházban” cím alatt található idézet szerint; ¹² *Farbstein*, 2014: 453. old.; ¹³ Ember Mária, „A cinkos vállat von”, *Magyar Nemzet*, 1989. 52. évf. 202. szám, 7. old.; ¹⁴ Bóhm Ágnes, „Az Üvegház legendája”, *Népszabadság*, 2002. 60. évf. 240. szám, 10. old.

Meg kell örökíteni a számok mögött lévő sorsokat

Gondolatok a *Vidéki zsidó hitközségek Magyarországon* című műről

A holokauszt nagy pusztítása eltörölte szinte a teljes zsidóságot a vidéki Magyarországon és nagyrészt Budapesten is. Az idő előrehaladtával, ahogy egyre fogyatkoznak az élő szemtanúk, egyre fontosabb rögzíteni ennek a kiirtott zsidóságnak az emlékeit. Nem szabad megelégedni azzal, hogy rögzítjük, hány zsidót pusztított el a nagy gyűlölet, hanem meg kell örökíteni a számok mögött lévő sorsokat. OBERLANDER BÁRUCH ÍRÁSA

Mára a Jád Vásém maga is rájött erre, és igyekeznek minél több nevet adni a számadatokhoz. Ez sem elég azonban: le kell írni, milyen volt a zsidó élet, hogy nézett ki egy sábesz, egy esküvő, egy iskola, mit tett a rabbi és így tovább. Mert a számok mögötti emberek zsidóként éltek, zsidóként ünnepeltek, zsidóként üzleteltek.

Cseh Viktor kultúrtörténész most megjelent könyve, a *Vidéki zsidó hitközségek Magyarországon* hiánypótló abból a szempontból is, hogy a tényadatok rögzítése mellett igyekszik bemutatni ezt az életet is.

A MAGYAR NYELVŰ FORRÁSOK FELDOLGOZÁSA

A zsidó emlékek megőrzéséről azt írta Scheiber Sándor professzor: „Ebben a pillanatban három helyen foglalkoznak behatóbban a magyar zsidóság történetének kutatásával:

Izraelben, Amerikában és Magyarországon. Izraelben egyre-másra jelennek meg hitközségi monográfiák és az elpusztult községekről szóló emlékkönyvek, héber és magyar nyelven egyaránt. Az utóbbiaknak ritkán van tudományos célkitűzésük. Leginkább a fasizmus és a nagy katasztrófa adatait szedik össze és a mártírok névsorának összeállítására töreksznek. A monográfiák értékét szerzőik személye és igényessége szabja meg. Legtöbbször az a hiba, hogy kevés forrás áll rendelkezésre, a magyarországi levéltári anyagot nem használják fel... Érthetően a legjelentősebb munka Magyarországon folyik...”

Scheiber Sándor azzal, hogy Magyarországon folyik a munka legnagyobb része, arra utalt, hogy itt van hozzáférés olyan levéltári anyagokhoz, amik külföldön nem elérhetőek, és a személyes visszaemlékezése-

ken alapuló – szintén nagyon fontos – rögzítése a múltnak nem tudja helyettesíteni ezeknek az adatoknak a feldolgozását.

Ezen a területen is fontos Cseh Viktor nagy műve. A könyv nem csak a felölelt anyagban nagy: a 789 oldalas, nagyalakú kiadvány 134 várost és települést dolgoz fel az ország egész területéről. Már ebből is jól látszik, hogy minden településről bőségesen találunk anyagot a több éves kutatómunka eredményeként megszületett műben. A könyv gazdag anyaga nem csak levéltárak és könyvtárak adataiból áll össze: a szerző személyesen kereste föl a helyszíneket az elmúlt években. Ezeknek a kutató-utaknak a mentője a szerzőnek az évek során megjelent túrakönyvei is, melyek egy-egy szűkebb régió zsidó vonatkozású láttnivalóira fókuszálnak.

A könyvet szép és bőséges képanyag is gazdagítja, zsinagógákról, rabbikról, a megemléített rabbik műveinek a címlapjairól, jesiva osztályokról stb. Dicséretre méltó, hogy a könyv legtöbb illusztrációja jó minőségben szerepel. A képi dokumentáció nemcsak illusztrálja a leírtakat, hanem közelebb is hozza az olvasóhoz a múltat.

Fontos kiemelni, hogy Cseh Viktor munkájában párját ritkító módon, méltó helyet kapott a vallásos, ortodox zsidóság és a hangsúly nem csak a kultúrára és a zenére van helyezve, ahogy sajnálatos módon az más műveknél előfordul. Példaként említeném a *Szemtől szemben – Képek a szombat helyi zsidóság történetéből* című 656 oldalas vaskos, nagy méretű albumot², amelyben az ortodox zsidóságról nincsenek képek, mintha nem egy komoly, pezsgő ortodox élet lett volna a városban a háború előtt.

SAJTÓTERMÉKEK KUTATÁSA

Cseh Viktor igyekezett minden elérhető információt begyűjteni a hitközségekről, amik elsősorban magyar nyelvű forrásokban lelhetőek fel. Az egyik újdonság, amivel ez a mű szolgál, az, hogy a hajdani zsidó sajtóból is bőségesen idéz: nem csak az adatokat veszi át, hanem teljes cikkeket, amelyek segítségével megjeleníti a korszak miliójét. Ezek az írások a kortársak szavain keresztül adnak betekintést a zsidó életbe.

A könyvből látható, hogy a szerző ezeket és más újságokat alaposan áttanulmányozta és sok értékes anyagot közöl belőlük, melyeken keresztül olvasmányos formában nagyon sok információhoz juttatja az olvasót.

A HÉBER ÉS JIDDIS NYELVŰ IRODALOM HIÁNYA

Ahogy Scheiber professzor fönt említett idézetében is jelezte: a külföldi magyar gyökerű zsidók között alig található ma már olyan szerző, akinek meg lenne a nyelvi jártassága magyar nyelvű anyagok kezeléséhez, hiszen napjainkban már a kutatók többedik generációja, a ho-

lokausztúlélők unokái, sőt déd- és ükunokái foglalkoznak a témával. Ha beszélnek is valamelyest magyarul, nincsenek birtokában kelendő nyelvtudásnak. Miközben a magyar kutatóknak és történétíróknak tagadhatatlan előnye, hogy hozzáférnek a magyar nyelvű anyagokhoz, aközben a külföldi kutatóknak a magyar zsidóság más fontos történelmi forrásaihoz van hozzáférésük: a héber és jiddis nyelvű visszaemlékezésekhez, levéltári anyagokhoz, a magyar ortodox rabbik responsum kötetéhez és más műveihez, valamint sajtótermékekhez, ami ugyancsak tagadhatatlan előnyt jelent, hiszen ezekben szintén nagyon fontos történelmi anyag található. Ezenkívül a magyar nyelvű kutatási anyagokon sokszor érezhető, hogy írója nem jártas az ortodox hagyományokban, nem ismeri a belső viszonyokat, ezért nem veszi észre a nüanszokat. Bár jelen könyv szerzője nem járatlan a vallási életben, művének hasonlóképpen vannak hiányosságai, mivel a magyar nyelvű forrásokra koncentrált.

Példaként említhető a 16. oldal található 3. lábjegyzet, melyben szerepel, hogy „A kecsge fogyasztásának kérdése eljutott... a prágai Jehezkel Landauhoz, aki hosszas fejtegetés után... kósernek fogadta el a kérdéses halat”. Csakhogy a héber nyelvű levél, ami a *Nodá bi Jehudá* responsum kötetében jelent³ a kérdésről mindössze harmincnégy sorból áll, ami egyáltalán nem egy hosszú fejtegetés.

A KÖNYV NYELVI ALAPVETÉSEI

Mielőtt azonban továbblépünk a részletekhez, érdemes áttekinteni a könyv deklarált alapelveit. Az Előszóban⁴ szerepel, hogy az „előforduló héber bibliai idézeteket a számomra leginkább autentikus zsidó forrásokból vettem, így a tórai idézeteket dr. Bernstein Béla főrabbi fordításában (Budapest: Schlesinger József, 1902)... közöltem”. Noha én feltétlen híve vagyok az autentikus zsidóság megismertetésének, ebben mégsem értek egyet a szerzővel, és nem értem miért választotta a Bern-

stein-féle, 120 éves fordítást a '40-es években készült Hertz-féle bibliafordítással szemben, ami egy sokkal modernebb, a mai olvasó számára könnyebben érthető nyelvezetű és nem kevésbé hiteles fordítás.

Érthető a szerző törekvése a korabeli beszédmód rögzítésére: „héber magyarra történő átírásában az akkori környezetnek megfelelő legautentikusabb formáját használom, így például a tanházat nem »bét midrás«-ként írtam, hanem az orthodox közegben használatos »bészmedres« formában, vagy a »bét din«-t »bész din«-ként”. Ugyanakkor sajnálatos, hogy ezt nem viszi következetesen végig, így pl. a *bár micvát*

Cseh Viktor az MTA előtti bemutatója előtt
BOGNÁR RACHEL FOTÓJA

nem *bár micvónak* vagy *bár micvének* írja, a *haszidot hószednek* vagy a *Chátám Szofér* nevét nem a korban széles körben elterjedt⁵ *Chaszam Szofér*-ként említi. Ugyancsak furcsa, hogy a „rabbi” szót két b-vel, a „rebe” szót egy b-vel írja, pedig mindkettő ugyanabból a héber szóból ered: רב/רבה. (Ezen szavak átírásához a háború előtt keletkezett és ma reprint kiadásban elérhető *Jiddis-magyar szógyűjtemény* adhat útmutatást⁶.)

A szerző a „könnyebb olvashatóság kedvéért” a héber *chet* (ח) és *cháf* (כף) hangok esetében szokásos ch-val jelzett kemény h hang használatát: „a 'het'-et sima h-ra, míg a 'káf'-ot kh-ra írtam át, tehát például a *Chájim* helyett *Hájim*, vagy a *Bárukh* helyett *Bárukh*” szerepel. Bár teljesen megértem, miért nem használja a ch-t, nem világos számomra, miért fontos fonetikus átírásban megkülönböztetni

a *chetet* a *cháftól*, ha nem különbözteti meg az ugyancsak *álefot* az *ájintól* (כ-צ), a *számechot* a *szintól* (ב-ש), a *vétet* a *vávtól* (ו-י) stb. Úgy vélem, mivel kiejtésben nincs különbség köztük, a fonetikus átírásban a ch hangnál sem szükséges, sőt zavaró a különbségtétel.

FÉLREÉRTÉSEK A HASZIDIZMUS KAPCSÁN

A nagyon hasznos és értékes műben egyes részletek javításra vagy pontosításra szorulnak.

Elsőként a haszidizmus leírásában és történelmében szeretnék rámutatni néhány dologra. A kiterjedt haszid dinasztiákat nem mindig könnyű követni, így pl. a könyvben nem „A cányi vagy Halberstam-dinasztia” részeként⁷ szerepel „A sinevai udvar”⁸, holott Jechezkel (nem: Jehezkiél) Srágá rabbi a Halberstam dinasztia szerves része volt a cányi rebbe legidősebb fiaként.

A haszid életet bemutatva a szpinkai rebberől írja⁹, hogy „külön tiszteket, vagyis nagy lakomákat tartott”. Az asztalt jelentő *jiddis tis* szó azonban nem nagy lakomát jelent, hanem azt, hogy a rebbe nem otthon, egyedül étkezik, hanem a közösség jelenlétében: a haszidok többnyire állva követik figyelemmel a rebbe szombati étkezését és vele éneklük a szombati dalokat, majd kiosztják köztük a maradékot, a *sirájimot*.

A galíciai zsidókról az szerepel¹⁰, hogy „nem mutatkoztak elég nyitottnak a haszidizmusra” – ez a kijelentés nagyon furcsa annak fényében, hogy Galíciában köztudottan elterjedtebb volt a haszidizmus, mint Magyarországon. Az ugyanitt közölt információ, miszerint a máramaroszigeti haszidok „egészen egyedülálló módon a status quo ante irányzatot választották” volna, szintén félreértés. Teitelbaum Jekutiél Jehudá rabbi (1808–1883) ugyanis, bár aktívan munkálkodott a kettéválás megvalósulásán, azon az állásponton volt, hogy Máramarosziget egy magasabb szinten van, mint más közösségek, mivel ott az egész hitközség ortodox. Azonban haszidokként nem akarták alávét-

ni magukat a „sima” ortodoxiának, mert attól féltek, hogy le fogja ez húzni őket¹¹. Fontos hangsúlyozni, hogy Teitelbaum rabbi 1883-as halála után ez is helyreállt, és beléptek az ortodox szervezetbe.

Bár a későbbiekben az szerepel¹², hogy unokája Teitelbaum Joél rabbi (1887–1979) „több erdélyi állomás után 1911-ben Ilosvára tette át székhelyét”, ám valóságban ez volt az első rabbinikus állomása, ahogy az az állítás sem felel meg a valóságnak, hogy az ekkor mindösszesen 24 éves rabbit „az ilosvai csodarabbiként tartották számon”. Feleségéről, Álte Fége rebecenről írja¹³, hogy „előfordult, hogy a zsinagógában – ráadásul a férfirészlegen – beszédet tartott” – tartok tőle, hogy ez így nem fordult elő, hisz magam is jól emlékszem rá, hogy egyáltalán nem tartott beszédeket.

Napjainkra áttérve, a szatmári New York-i településről azt írja¹⁴: „Ma körülbelül 25 000 haszid lakja, akiknek mintegy 20%-a vallja magyar (származású)nak magát”. Nagyon csodálkoznék, ha egy olyan településen, ahol ott lakók mintegy 98 százaléka magyar származású és az idősek ma is beszélnek magyarul, csak a lakók ötöde ismerné be családja eredetét.

REBBE VAGY RABBI

A könyvben találtam egy olyan alapvető félreértést, ami aztán újra meg újra felbukkan, ez pedig a „rabbi” és a „rebbe” fogalom összemosása, felcserélése. Pl.: „A [galíciai] belzi haszidok-máshaszidokkal ellentétben – egymás közt nem mint reb[b]ére hivatkoznak szellemi vezetőjükre, hanem »rúv«-ként, vagyis rabbi-ként említik”¹⁵. Ezt mindenképp érdemes tisztázni. Rebbének nevezük a haszidok szellemi vezetőjét, míg a rabbi egy hitközség vallási vezetője. Galíciában a rebbék a városuk rabbijai is voltak. Ezzel szemben az orosz és az ukrán rebbék, mint a lubavicsi, a csernobili stb. a haszidokat vezették, de nem töltöttek be rabbi funkciót egy hitközségben. Magyarországon általában a rabbik Galíciához hasonlóan rab-

binikus funkciót is betöltöttek. Két kivétel volt ez alól, a bodrogkeresztúri Steiner Sáje rabbi, vagyis Reb Sájele (1852–1925), valamint az újfahértói rebbe, Sálom Eliezer Halberstam rabbi (1862–1944), a fent említett cányi rebbe fia. Ezért elterjedtebb a magyar haszidok között a rabbi jelentő „rúv” megnevezés, és ritkább a rebbe.

Ugyanez a nyelvi félreértés érhető tetten máshol is¹⁶, ahol az olvasható: „A szatmári haszidok ezek után további ágakra szakadtak... Teitelbaum Zálmán Léb (1951–) a szigeti rebbeséget kapta, és egy ideig a Jeruzsálemben élő, csekélyebb számú szatmári haszidok reb[b]éje is volt, majd 1999-ben visszaköltözött New Yorkba, és a williamsburgi szatmáriak reb[b]éje lett”. Zálmán Léb apja életében, vagyis 2006-ig nem rebbe volt, hanem a hitközség rabbija, és nem rebbeséget kapott, hanem rabbiságot, mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy nem a *Grand Rebbe* (ahogy a könyvben szerepel) hanem a *Grand Rabbi* címet viseli a mai napig.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy egy másik kifejezést is megemlít¹⁷, amikor az obervisevei „admúr”-ról ír: az *admúr* [helyessébben: *ádmor*] pedig mást nem jelent, mint rebbét.

A makói rabbiról azt írja¹⁸, hogy „a tudását a búdszentmihályi (ma: Tiszavasvári) gáon jesivájában és a rácferti (újfahértói) reb[b]e mellett mélyítette el”, azonban itt megint összekeveredtek a dolgok. A rabbi, azonkívül, hogy a búdszentmihályi jesivában tanult, még a fent említett újfahértói Halberstam rabbihoz is utazott mint haszid a mesteréhez – de ilyenkor nem a tudás elmélyítése volt a cél, hanem az, hogy a cádik közelében magának is feljebb emelkedjen a szentsége az istenszolgálatban.

AZ OLASZLISZAKI RABBI ÉS A BODROGKERESZTÚRI REBBE

A főntebb említett bodrogkeresztúri Reb Sájele kapcsán azt írja a szerző¹⁹, hogy a „reb[b]e annyira kötődött tanítványához, hogy utódjá-

ul Reb Sájelét óhajtotta” – a rebbe itt az az olaszliszkai csodarabbira utal, aki szintén elsősorban hitközségi rabbi volt, így nem lehetett az utódja Reb Sájele, mivel ő nem a rabbisági pályát választotta²⁰.

Reb Sájeleről azt is írja a szerző²¹, hogy „legalább havonta egyszer, újhholdkor (ros hódes)” felkereste mestere sírját. Kabbalisztikus szokás, hogy újhholdkor csak kivételes esetekben járunk temetőbe²², ezért a fenti kijelentés pontosításra szorul: újhhold előtti napon ment a sírhoz²³.

És ha már Bodrogkeresztúron járunk, érdemes megemlíteni, hogy a település látnivalói között fel van sorolva²⁴ a Kossuth utca 30.-ban illetve 61.-ben található zsinagóga és rabbiház, de nem tesz említést a település másik zsinagógájáról, ahol az év majd minden napján van közösségi ima (ez talán Debrecenen kívül az egyetlen ilyen zsinagóga vidéken) és zarándokházzal, amely Sipos köz 3. szám alatt található.

VORHAND RABBI, A MAKÓIAK CSODARABBIJA

Családi érintettség okán több közösség beszámolóját is különös érdeklődéssel néztem át, az alábbiakban a makói hitközség leírásával kapcsolatos néhány észrevételeimet gyűjtöttem össze.

Vorhand Mózes rabbi (1862–1944) „beiktatásakor ellenségei gyászkeretes röplap formájában adtak hangot »fájdalmuknak«”²⁵. Ezek az ellenségek a haszid közösség tagjai közül kerültek ki, akik a következő oldalon meg vannak említve. Anyai nagyapám családja, a Rubinsteinék, a haszid közösség tagjai voltak, anyai nagyanyám családja, Gombóék pedig Vorhand rabbi zsinagógájához tartoztak. Vorhand rabbi azonban érkezése után gyorsan kézbe vette a helyzetet, és a hivatalos szétszakadás hamarosan megszűnt.

FORRÁS: WIKIPEDIA

A makói ortodox zsinagóga.

Vorhand rabbiról azt is írja, hogy „Makóra kerülésével a jesiva vezetését is átvette” – pontosabban létrehozott Makón egy jesivát elsősorban azokból a diákokból, akik korábban nála tanultak a nyitrai jesivájában²⁶.

A szerző említi²⁷, hogy ma a makói közösség külföldön „*Makova* néven ismert” – helyesen azonban *Mákeve*-ként kell átírni, hasonlóképpen, ahol „Puppa”-ként nevezi²⁸ a pápai haszidokat, helyesen ezt *Pupe*-ként kell írni.

„Ráv Vorhandot csodarabbiként tisztelték²⁹.” – Érdemes tisztázni a fogalmat, a csodarabbi kifejezést általában haszid rebbékre szokás használni, akihez a hívek más városokból és az egész országból jöttek áldásért. Vorhand rabbi nem ilyen jellegű csodarabbiként tisztelték, hanem Makón, a helyi közösségen belül volt olyan híre, miszerint természetfölötti képességekkel is rendelkezik.

„...ide minden évben eljönnek Vorhand rabbi jórcájtjakor, de az is

szokássá vált, hogy a közösség fiatal tagjai itt tartják a bár micva ünnepségüket³⁰.” Egyszer-egyszer valóban előfordult, ahogy más régi magyar közösségek elszármazott tagjainál is, hogy már hoztak ide bár micvó ünnepséget, de nem jellemző mint szokás.

A KÖTET ÉRTÉKE

Ezek az észrevételek, amelyeket olvasás közben jegyzeteltem magamnak, nem vették el a kedvemet az olvasástól, mivel mindezek ellenére nagyon hasznos, értékes és valóban hiánypótló munkáról van szó. Ajánlom mindenkinek, aki meg akarja ismerni az egykor volt vidéki magyar zsidóságot, különös tekintettel a magyarul kevésbé dokumentált ortodox világra. Nagyon remélem, hogy készül egy vagy talán még több további kötet is, melyek lefedik egész Magyarországot, igazi emléket állítva a vidéki zsidóságnak, akik ilyen kegyetlenségben pusztultak el.

¹ *Évkönyv 1971/72* 245. és 248. oldal; ² Szombathelyi, 2016.; ³ *Tinjáná JD* 28. fejezet; ⁴ XIII. oldal; ⁵ Lásd a 36. oldalon található illusztráció; ⁶ Lásd még írásom: *Egység* 135. szám 14–17. oldal; ⁷ 24. oldal; ⁸ 29. oldal; ⁹ *Uo.*; ¹⁰ 30. oldal; ¹¹ Lásd erről írásom: *Heichal HaBesht* folyóirat 17. szám 174–176. oldal. Jacob Katz a *Hákerá sílo nitáchá*-ban [*A végzetes szakadás*] is van egy rövid említés erről (328. oldal 27. lábj.); ¹² *Uo.*; ¹³ 31. oldal; ¹⁴ *Uo.*; ¹⁵ 24. oldal; ¹⁶ 31. oldal; ¹⁷ 32. oldal; ¹⁸ 409. oldal; ¹⁹ 70. oldal; ²⁰ *A Mofét hádor* című könyv (2. és 4. fejezet), ami Reb Sájele élettörténetét írja le, nem említett ilyesmit; ²¹ 71. oldal; ²² *Nité Gávriél - Ávélut* 2. kötet 83. fejezet 1–3.; ²³ Lásd még *Mofét hádor* 44. oldal; ²⁴ 76. oldal végén; ²⁵ 408. oldal; ²⁶ *Jesivot Hungáráj* 1. kötet 251. oldal; ²⁷ 410. oldal végén; ²⁸ 527. oldal; ²⁹ 410. oldal; ³⁰ 410–411. oldal.

COVID-GENERÁCIÓ: gyerekek a világjárványban

AZ EMIH GYEREKINTÉZMÉNYEI RUGALMASAN ALKALMAZKODTAK A MEGVÁLTOZOTT HELYZETHEZ

Az egész későbbi felnőttkorra hatással lehet a koronavírus-járvány okozta gyerekkori stressz – állítják szakemberek. Ebből egyelőre annyi látszódik, hogy a gyerekeket megviselték azok a hónapok, amelyeket otthonukban, online-oktatás mellett voltak kénytelenek eltölteni. ÓNODY-MOLNÁR DÓRA ÍRÁSA

A GYEREKEKRE HAT A FELNŐTTEK ÁLLAPOTA

Drámai hangvételű, kétrészes cikkben hívta fel a figyelmet Gyarmathy Éva klinikai és neveléslelektani szakpszichológus a Covid19-járványnak a gyerekekre gyakorolt hosszabb távú pszichológiai hatásaira. A Magyar Tudományos Akadémia honlapján megjelent ismeretterjesztő írásában a szakember rámutatott arra, hogy a lezárásoknak és a karantén-oktatásnak a fejlődés és a tanulás terén a legnagyobb vesztese a 6–8 éves generáció.

– Őket bátran nevezhetjük Covid-generációnak, ahogy ez a tizenévesekre is nagyon illik – szögezte le a szakember.

Az oltások elérhetővé válásával sokan azt hittük, talán már nem lesz olyan a negyedik hullám, mint az első három, amikor lezárásokat, korlátozásokat és a jelenléti oktatás felfüggesztését vezették be világszerte a kormányok. Hiszen az előző hullámok alatt a karanténba zárt gyerekek rendkívül nehéz időszakon mentek keresztül, amelynek hatásai ma még felmérhetetlenek. Az elmúlt másfél év világosan mutatta, hogy a felnőttek szorongása a gyerekekben milyen mélyen csapódik le.

– A gyerekeket körülvevő felnőttek lelkiállapota meghatározza a gyerekek ilyen irányú zavarait is. A koronavírus-járvány több szinten is létbizonytalanságot okoz mindennapi életünkben, így könnyen vezet lelki zavarokhoz. A betegségen túl a munka elvesztése, a család összezártasága és még számos járulékos zavar nehezíti a küzdelmet. Az utóbbi időszakban gyakoribbá is vált az úgynevezett poszttraumasstressz-szindróma – tudjuk meg Gyarmathy Évától.

Azt, hogy a gyerekek milyen súlyos állapotban vannak, jól jelzi, hogy a tavaszi karantén feloldása után a gyermekpszichiátriák elképesztő leterheltséggel működtek. Egyfelől azért, mert a korábban beilleszkedési problémákkal küzdő gyerekek tömegei számára az online oktatás áldásos volt, számukra a jelenléti oktatásba visszatérés okozott rengeteg problémát. Másfelől pedig azért, mert sokan éppen az otthon falai közé zárva fordultak magukba, és ennek az állapotnak a pszichés kárai az iskolanyitás utáni visszatérés után váltak láthatóvá.

Az UNICEF Magyarország a Vadaskert Gyermek- és Ifjúságpszichiátriái Kórház adataira hivatkozva többször is riadóztatta a nyilvánosságot, hogy a bezártság komoly nyomokat hagyott a fiatalokban: a járvány alatt meg-

duplázódott azon serdülők száma, akiket foglalkoztatott az öngyilkosság gondolata. A karantén alatt a fiatalok körében általános érzéssé vált a reménytelenség, a motiválatlanság és a szorongás.

Egy, az UNICEF által a témában szervezett májusi kerekasztal-beszélgetésben a Vadaskert szakorvosa arra figyelmeztetett, hogy a járvány gyerekekre gyakorolt negatív hatása hosszan elhúzódik, ezért sokkal jobban kell figyelnünk rájuk.

MOTIVÁTLANSÁG, FÁRADTSÁG, STRESSZ, UNALOM

Ijesztő annak a felmérésnek az eredménye is, amelyet Kövecés Laura, az UNICEF Magyarország Fialtal Nagykövete a kortársai között végzett. A felmérés ugyan nem reprezentatív, de jelzi, mekkora a baj. A fiatal válaszadók 64 százaléka azonosította az otthon töltött hónapokat a motiválatlansággal, 58 százaléka fáradtsággal, 56 százalékuk számára a karantén egyet jelentett a stresszel, 54 százalékuknak pedig az unalommal. A felmérésben részt vevők majdnem fele számolt be a karantén ideje alatt megnövekedett otthoni feszültségről.

– A vírushelyzet, az összezártaság, a szorongás és a megnövekedett

FORRÁS: PIXABAY

társadalmi feszültség a családokon is lecsapódott, melynek talán leginkább a folyamatosan otthon lévő kamaszok voltak a legjobban kitéve – mondta Kövécs Laura.

A Washington Post a nyáron közölt figyelemfelhívó cikket arról, hogy „itt az ideje, hogy a gyerekek végre visszatérjenek a normális élethez”. Öt orvos – köztük epidemiológus, fertőző betegségek orvosa és belgyógyász – mutatott rá arra, hogy a nyáron és az idei tanévben a gyerekeknek vissza kell térniük normális életükbe, még hozzá – függetlenül az oltási státuszuktól – maszkok nélkül. Az öt orvos azzal indokolta álláspontját, hogy a gyerekek Covid-kockázatai túl alacsonyak ahhoz, hogy igazolni lehessen az őket is sújtó korlátozásokat. A veszélye annak, hogy egy gyermek a koronavírustól gyulladáso-szövődményes állapotba kerül, nagyon alacsony: kevesebb, mint 1 az 1000-hez

az esélye. „A vírus 17 hónap alatt közel 400 gyermek életét követelte, ami alacsonyabb, mint az elmúlt influenzaszézonokban bekövetkezett becsült halálozás a gyermekek körében” – világították meg, hozzátéve, hogy ez az alacsony kockázat a gyermekek számára szinte eltűnik, amikor az esetszámok zuhannak. „Amint azt Izraelben és Nagy-Britanniában láttuk, a felnőttek oltása közvetve védi a gyerekeket. Ugyanez a tendencia figyelhető meg itt, az Egyesült Államokban is: a felnőttek elleni védőoltás 50 százalékkal csökkentette a gyermekek koronavírus-fertőzöttségét az elmúlt négy hétben – írták még a nyáron. (Felismerve az iskolák bezárásának ne-

gatív hatásait, Boris Johnson, az Egyesült Királyság miniszterelnöke az év elején bejelentette ugyan a harmadik hullám miatti teljes lezárást Angliában, de az általános iskolákat nyitva hagyta.)

NE FÉLJÜNK SEGÍTSÉGET KÉRNI!

– A gyermekkorban összeszedett rossz, negatív élményeinknek, traumáinknak óriási hatásuk van a felnőtt életünkre – hangosította ki Gyarmathy Éva cikkének főbb gondolatait a kerekasztal-beszélgetésen *Deborah Leah Hurwitz* rebecen, terapeuta, az EMIH ifjúsági szervezetének, az AlefKids-nek vezetője. Hozzátette: a pandémia alatt rengeteg gyerek élte át, hogy a koronavírus okozta megbetegedés miatt elveszítette szeretett családtagjait, vagy látta őket szenvedni a megbetegedésben. Ha ilyen tragédia nem történt a családban, sok gyermekben akkor is okozhatott traumát a szülők egzisztenciális félelme, szorongása.

– Ha azonban a folyamatos szorongást vagy halált traumatikus veszteségként éljük meg, az zavarokat okozhat a fejlődésükben. A gyermekeknél olyan poszttraumás tünetek alakulhatnak ki, amelyek túlmutatnak a normál gyászfolyamaton vagy veszteségfeldolgozáson. Önmagában az is, hogy a gyerekek a pandémia miatt nem járhattak iskolába, hogy a normál életük rutinja felborult, nem lehettek gyerekek között, a szüleik bevételei csökkentek, esetleg a szülők munkanélkülivé váltak, a családban folyamatosak voltak emiatt a viták, veszekedések. Ezek mind-mind olyan negatív események, amelyek hatnak az agyra, a fejlődő gyermekekre és szintén okozhatnak poszttraumás tüneteket. Ismert jelenségek ezek, amelyeket a pszichiátriai szakirodalom jól körbeírt. A poszttraumás stressz megakadályozhatja a gyerekeket abban, hogy olyan mindennapi dolgokra összpontosítsanak, mint a tanulás vagy a barátokkal való kapcsolattartás – fogalmazott, hangsúlyozva: bármennyire is különbözőképpen csapódik le a koronavírus okozta veszélyhelyzettel terhelt másfél év a gyerekekben, összességében elmondható, hogy az átélt feszültségek, a szorongások és a veszteségek minden bizonynyal növelni fogják a jövőben az alkoholizmus, a kábítószerfüggés kockázatát körükben. De nemcsak ezeknek a pszichés betegségeknek vannak kitéve a gyerekek, hanem a szívbetegségeknek és számos más egészségügyi problémának is.

– Ha most nem foglalkozunk vele, akkor az egész későbbi, felnőttkori egészséget átszínezheti a koronavírus-járvány okozta gyermekkori stressz – mutatott rá a rebecen, arra biztatva minden szülőt, hogy ha azt érzik, a gyerekek bezárkóznak, másként viselkedik, mint korábban szokott, ne féljenek segítséget kérni. Az elmúlt év lezárását felidézve azt mondta, az AlefKids-nél megpróbálták a gyerekeket az online térben is motiválni, és kiemelni az egymásra figyelés fontosságát. Ez rengeteg erőfeszítést igényelt, a fizikai találkozások hiánya nagy kihívás. A digitális felületekre becsatlakozva a gyerekeket egyenként köszöntötték, egyenként örültek mindenkinek. Az AlefKids-ben a kreativitás – rengeteg online játék, az egész családot bevonó foglalkozások – végül sok nehézségen segítette át a gyerekeket, de reménykednek abban, hogy ebben az évben már nem lesz szükség olyan járványügyi intézkedésekre, amelyek a gyerekintézmények bezárásával járnak.

A GYEREKEK ELFOGADJÁK, AMI ÉPPEEN VAN

Optimizmussal a hangjában értékelte az elmúlt másfél évet a Bét Menáchem Bölcsőde és Óvoda óvónője. *Modesztó Katalin* az Egységnek elmondta, hogy bár sokszor hallott megállapítás, mégis igaz: a gyerekek hihetetlenül rugalmasak, jól tudnak alkalmazkodni. Ezt egy hasonlattal érzékeltetve úgy fogalmazta meg: ha az élet citromot dob, a gyerek abból cukros limonádét készít.

– A gyermeki elme elfogadja azt, amiben éppen van – világította meg. Bár azt nehezen élték meg, hogy a kis barátaikkal nem találkozhattak sem a

játszóterén, sem az óvodában. A szülőknek pedig az okozott gondot, hogy igyekezzenek csak a szükséges ideig a számítógép elé ültetni a gyereket. – Mindeközben a home office alatt a számítógépen kívül más eszköz nem volt, ami a szülőket a munkájuk ellátásában segítette. Ez egy csapdahelyzet. Még most is nehéz a monitor előtt eltöltött időt csökkenteni. – Sokadjár a bizonyosodik be, hogy a

számítógép-használat során sok olyan üzenetet kap a gyerek, amely nem az érettségének megfelelő, a túlzott gép előtt ülés negatívan hat a fantáziájára, szókincsének fejlődésére – emelte ki a karanténidőszak egyik legnagyobb problémáját, amivel sok szülő küzd.

Modesztó Katalin tapasztalatai szerint, amikor a karantént feloldották, és újra lehetett óvodába járni, inkább a szülők tartottak attól, hogy a gyerekeknek nehéz lesz visszazökkenniük.

– Két-három csoportra osztva tartottunk Zoom ovit, amennyire a közeg engedte, próbáltuk az online foglalkozásokba bevonni a gyerekeket. Mi úgy láttuk, nagy lelkesedéssel álltak neki ezeknek a foglalkozásoknak, mert érdekesnek találták, hogy gyökeresen más környezetben találkoztak számukra ismerős emberekkel – mesélte Modesztó Katalin, hozzátéve: az ovi újrainvitásnál az intézményvezetés szigorú szabályokat vezetett be, ami hatott a gyerekek életére: például a szülők nem kísérhették be a kicsiket a termekbe, hanem a kapuban el kellett köszönniük egymástól. – Kevesebb szomorodás, pityergés volt, mint most, amikor a rendes kerékvágásban mennek a dolgok – fűzte hozzá kis mosoly kíséretében. Összegezve elmondta: a gyerekek meglepően tájékozottak a betegség, a vírus kapcsán, tudják, miért hívják koronának, mit jelent az oltás. És hogy mit hoz a holnap? Modesztó Katalin csak annyit felelt: erre is csak a citromhasonlatot tudja felhozni.

BEHOZHATATLANUL LEMARADHATNAK A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYEREKEK

Egy nemrégiben megrendezett konferencián Lannert Judit közgazdász, oktatáskutató rámutatott, hogy a pandémia nagy fokú tanulásteljesítmény-lemaradást okozott, ami nem egyformán érinti a különböző társadalmi réteghez tartozó gyerekeket. A hátrányos helyzetű tanulóknál az eddigi lezárások akár egy év lemaradást – és ezzel óriási kompetencia-vesztésesést is okozhatott. Ez ma még felmérhetetlen veszteség a későbbi életükre, a mostani lemaradás a későbbi munkabéreikben mutatkozik meg negatív módon. Lannert Judit ennek alátámasztására felidézett egy kutatást: Argentínában néhány évtizeddel ezelőtt az időjárás miatt kellett több hónapra bezárni az iskolákat. A kutatás ennek a bezárásnak a hatásait vizsgálva megállapította, hogy az iskolaszünetben érintett diákok későbbi fizetése szignifikánsan alacsonyabb volt, mint azoké a kortársaké, akiket az iskolai kényszerszünet nem érintett. Ez a mintázat előre megjósolhatóan most is ismétlődni fog. Az iskolabezárások miatt sérült egy generáció. Azonban az igazán nagy vesztesek azok a hátrányos helyzetű gyerekek lesznek, akiknek a szülei – a középosztálybeli társaikkal ellentétben – nem tudták a gyerekeiket a karanténban a tanulásban segíteni, vagy magántanárok megfizetésével kompenzálni a kieső iskolai napokat.

STABILITÁST KELLETT ADNI A GYEREKEKNEK

A Bét Menáchem Héber–Magyar Két Tanítási Nyelvű Általános Iskolában mindhárom hullám alatt bevezetett karantén idején azonnal átálltak az online oktatásra. *Glitzenstein Sosi* rebecen, az iskola igazgatóhelyettese elmondta: arra törekedtek, hogy legalább négy órát tanuljanak a gyerekek minden hétköznap. Ennél az óraszámnál nem tűztek ki nagyobb célt, éppen azért, mert a monitor előtt töltött időt nem lehet a jelenléti oktatás 45 perces óráival összevetni, és azért is, mert 4-5 órányi számítógépen tanulásban elfárad a gyerek. A Bét Menáchem Iskolában a karantén időszaka alatt folyamatosan nézték, hogy a gyerekek, illetve a szülők hogyan küzdenek meg a különböző helyzetekkel. Így mérték fel, hogy sok családban megváltozott a napirend: a gyerekek és a szülők is később mentek aludni, mint normál napokon. Ezért például az online napirendben az iskolakezdet kicsit későbbre tették. Az első pár hét alatt ennek a monitorozásnak köszönhetően a szülők és gyerekek igényeire szabva többször is módosították az online oktatás rendjén, míg kialakult egy viszonylag széles körben elfogadott munkarend, amelyet viszont próbáltak tartani.

– Megpróbáltunk az iskolán keresztül stabilitást vinni a gyerekek életébe. Az első pár hét után beállt a napirend: a gyerekek tudták, mi mikor lesz, hogy lesz. Ez a stabilitás sokat segített nekik ebben az időszakban – fogalmazott a rebecen. Elmondta azt is, a gyerekek és a tanárok hamar felfedezték, hogyan használhatóak az online platformok arra, hogy a távolból is tudjanak egymással kommunikálni. Ez főleg a nagyobb gyerekeknek ment jól, a kisebbeknek (ezáltal a szülőknek is) azonban sok nehézséget okozott. A tanárok törekedtek arra, hogy ne adjanak olyan házi feladatokat, amelyekhez a szülők segítségét kellett volna a gyerekeknek igénybe venniük, éppen azért, hogy a családok eleve nehéz helyzetét az iskola ne bonyolítsa tovább.

– Nem akartunk a szülőknek plusz munkát adni, stresszt okozni. Tudtuk, hogy sok a probléma. Volt olyan tanuló, akinek az egyik szülője a lezárásokkal azonnal elvesztette a munkáját. Nem szeretnénk volna, hogy a gyerek taníttatásával plusz terhet tegyünk a szülők vállára. Nem is volt rá szükség, mert a gyerekek egymással és a tanáraikkal jól tudtak együtt dolgozni – fejtette ki a rebecen. – Ha valakinek nem ment a házi feladat elkészítése, annak tanári segítséget biztosítottunk. Figyeltünk arra is, hogy kinek milyen napja van éppen. Ha azt láttuk, hogy egy gyerek az egyik nap fáradt, akkor segítettünk neki abban, hogy jobb kedvvel, motiváltabban tudjon bekapcsolódni a közös tanulásba – mesélte a karanténoktatásról Glitzenstein Sosi.

A tanárok minden tanulót egyenként figyeltek, kísérték, és ahol azt érezték, szükség van extra segítségre – például azért, mert a gyerek túlságosan inaktív volt az órán vagy egyáltalán nem kapcsolódott be a közös tanulásba –, ott felkeresték a szülőket. A karantén alatt az iskola minden héten legalább egyszer szervezett egy olyan online összejövetelt, ami csak a beszélgetésről, közös játékról szólt.

– A három hullám és az azt kísérő lezárások megtanítottak minket arra, hogyan készüljünk online óravázlatokkal, feladatokkal, amelyekkel hatékonyan, de mégis változatos, színes, figyelemfelkeltő eszközökkel, módszerekkel tudjuk átadni a tananyagot a diákok számára – tette hozzá az igazgatóhelyettes.

LÁZADÓ KAMASZOK A DIGITÁLIS OKTATÁSBAN

Szilánk Zsuzsa, a Maimonidész Gimnázium igazgatója lapunknak elmondta, diákjaik érzékeny korban vannak, nagyon kell figyelni rájuk. Ezt a figyelmet a gimnáziumban a karantén idején is megkapták: azok a tanulók, akiknek valami miatt nehezebb volt a bezártság, a kortársakkal való találkozás hiánya, a digitális oktatás, azoknak iskolapszichológus segítette. „A pedagógusok időt

szántak arra, hogy az órák előtt a tananyagon kívül is beszélgessenek a gyerekekkel, a hogylétükről érdeklődjenek, ezzel folyamatosan figyelemmel kísérték a gyerekeket, és ha valami probléma volt, az hamar kiderült, azonnal tudtunk segíteni akár az iskolapszichológus, akár a fejlesztőpedagógus segítségével, ha kellett, a szülőket is bevonva a folyamatba” – meséli az igazgató, hozzátéve, volt olyan diákjuk, akinek a bezártság pszichés problémákat okozott. – „A múlt évi karantén azért is volt különösen megterhelő a kamaszoknak, mert a kijárási korlátozások miatt össze voltak zárva a szüleikkel, tehát azokkal a családtagjaikkal, akiktől ebben az életkorban távolodnak, akikkel szemben lázadnak.”

A gimnazisták – amellet, hogy nagyon várták, hogy újra együtt lehessenek az iskolában – megtalálták a módját annak, hogy a barátaikkal tartsák a kapcsolatot, ami segített átvészelni ezt az időszakot. „Rengeteg zoomos megbeszélést tartottunk a szülőkkel is, iskolai programokat szerveztünk az online felületen, ez sokat segített a gyerekeknek. Amint a járványügyi szabályok lehetővé tették, kültéri programokat szerveztünk.”

**LOST GENERATION helyett
WELCOME GENERATION**

Az ENSZ szeptemberben New Yorkban megtartott, a fenntartható fejlődés céljairól szóló konferenciáján egy huszoneves férfiakból álló popegyüttes mondta ki először, hogy miként hatott rájuk az elmúlt másfél év: ebben az időszakban a sok elmaradt közösségi rendezvény megviselte a fiatalokat, sokan zavarodottak és nyugtalanok lettek. Ám a világ nem állt meg, ez az a korosztály, amely képes alkalmazkodni a kor kihívásaihoz, nem fél a változásoktól, új kihívásokat keres. Elvesztett generáció („Lost Generation”) helyett hívjuk őket inkább „Welcome Generation”-nek, amelynek tagjai folyamatosan törnek előre. (V)

A tanulást könnyen tudták digitális platformokon folytatni, hiszen az infokommunikációs eszközök magabiztos használata a mindennapok része volt a karantén előtt is a Maimonidész Gimnáziumban. „Nagyon hálás vagyok a pedagógusainknak, akik elérték, hogy még ebben a helyzetben sem lett a gyerekeknek elmaradása a tananyagból. Még online tornaórákat is tartottunk, mert nagyon fontos volt ebben a helyzetben, hogy felálljanak és mozogjanak.”

A sok nehézség mellett az igazgató azt is látja, hogy ez a különleges helyzet nagy fokú önállóságot adott a gyerekeknek: „Amellet, hogy a tanulástechnikájukat fejleszteni kellett, az, hogy nem volt mögöttük folyamatosan a tanár, hogy ellenőrizze őket, önálló tanulásra és fegyelmezettségre sarkallta őket.”

ÓBUDAkult. – minden jó, ami egy zsinagógában történhet

Hamarosan indul az Óbudai Zsinagógában az ÓbudaKult programsorozat, amelyen színházi előadásokat, koncerteket, különleges vendégeket láthatnak az érdeklődők. A programsorozat szervezőjével, Erdős Judittal beszélgettünk. JUHÁSZ VALI INTERJÚJA

– Hogyan született meg az ötlet, hogy Óbudai Zsinagógában kulturális programok valósuljanak meg?

– Már körülbelül két éve megszületett az elképzelés, hogy ÓbudaKult néven indítsunk egy rendezvény-sorozatot, amelynek keretében különböző műfajban hívunk nemcsak vallásos, hanem világi témákban is ismert és elismert előadóművészeket – természetesen a zsinagógákban tartható rendezvényekre vonatkozó szabályok betartásával.

Volt már néhány kulturális programunk, amelyek nagy sikert arattak: 2019-ben az entebbei túsdrámáról tartott előadást Rami Sherman, aki részt vett az akkori eseményekben. Többször fellépett nálunk Mága Zoltán hegedűművész és a Budapesti Fesztiválzenekarnak is volt koncertje a zsinagógában. Tavaly januárban Hegedűs D. Géza hozta el Márai-estjét, ezt az emeleten lévő kidus-teremben tartottuk, ahová 80-100 fő fér be. Akkor lehetett igazán látni, hogy ez a műfaj olyan embereket is érdekel és vonz, akik egyébként nem nagyon járnak a zsinagógába.

– Ez egyfajta fordulópont volt?

– Igen, ez egy nagyon sikeres előadásunk volt, így ennek hatására összeadódott a fejemben, hogy lehetne ez egy kulturális programsorozat is az Óbudai Zsinagógában, hiszen most már az imatér és a kidustér is gyönyörűen megújult. Idén nyáron aztán ismét előálltam az ötlettel, és Köves Dvora rebecen személyében támogatóra találtam: vele és az

ő asszisztensével, Sebestyén Grétával el is kezdtünk dolgozni ezen. Így aztán jövő nyárig meg is vannak a meghívandó művészek, előadók nevei többféle műfajban. Van, akivel még egyeztetünk, de nagyon szépen alakul a fellépők listája.

– Milyen adottságai vannak a zsinagógának, amelyek predesztinálják az ilyen típusú programokra?

– Az ilyen szép enteriőröket érdemes kihasználni, sokkal jobb egy ilyen impozáns környezetben rendezvényeket tartani. Az Óbudai Zsinagóga imatere 4-500 főt is be tud fogadni, így ott nagyobb volumenű koncertek is megtarthatók, kisebb rendezvényekre az emeleti kiduste-

rem is alkalmas. A most induló Babka bábelőadás-sorozat első darabja a fenti gyerek-játszószobában lesz.

– A fent említetteken kívül milyen jellegű rendezvények kapnak helyet az épületben?

– Sokféle műfajban gondolkodunk. Novemberben Chani és Ben Farhat

lesznek vendégeink. Élettörténetük nagyon izgalmas, boldogságkeresésüket, közös útjukat mesélik el egy szórakoztató előadásban. December 15-én *Bálint András* Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész hozza el a Radnóti-estjét, amely a Radnóti Színházban ma is műsoron van.

2022-ben kezdésnek egy különlegesen izgalmas és testi-lelki feltöltődést nyújtó programmal várjuk a hölgyeket: január közepén *Rubint Réka* tart egy fitness órát, és mivel éppen Tu BiSvát környékén leszünk akkor, nagyszabású gyümölcsbárral: salátákkal, smoothiekkal várjuk majd a látogatókat.

Ezt követően minden hónapban lesz egy-egy érdekes, remek programunk, ezekről a későbbiekben folyamatosan hírt adunk, sok meglepetés vár az érdeklődőkre.

- Mit gondol, milyen turisztikai lehetőségek rejlenek még a kulturális programokhoz kapcsolódóan az Óbudai Zsinagógában?

- A turisták különböző városi séták alkalmával sokszor eljutnak hozzánk, legtöbbször *Ambrus Klára* kollégánk vezeti körbe a látogatókat. Látok azonban abban lehetőséget, hogy összekapcsoljuk a turistacsoportokat a kulturális és kulináris programjainkkal, így népszerűsítve a zsinagógát mint sok mindenre alkalmas helyszínt.

- Hamarosan elérkezik Hanuka ünnepe, mivel készülnek erre Óbudán?

- November 14-én tartunk egy családi készülődést. Chájá és Levi Greenberg vezetésével gyerekek számára

szervezünk fánk sütő workshopot, izraeli séfünk segítségével pedig a felnőtteknek tartunk fánkkészítési kurzust, amelyen megtanulhatjuk azt, hogyan készítik és díszítik Marokkóban, Spanyolországban

és Dél-Amerikában a hanukai fánkokat. Reméljük, minden tervünket maradéktalanul meg tudjuk valósítani, nagyon várjuk a látogatókat, ezt a gyönyörű épületet mindenkinek látnia kell.

BÁLINT ANDRÁS RADNÓTI-ESTJE

„A jól szerkesztett estben a versek is otthon vannak, de elsősorban a szerző portréja látszik; mellette kortársak bukkannak fel, és mivel Bálint András a zsidóság-magyarság témájában saját példáiából is szemezget, még a jelen is képviseltetik. Újságcikkek, levelek – névvel és névtelenül –, naplók és versek mondják el, közvetlenül vagy éppen közvetve, hogy zsidóság tekintetében ki-ki csak önmagáról nyilvánítsón véleményt. Olyat, amilyent akar – és tehesse ezt következmények nélkül.”

Csáki Judit kritikus

Hanukai finomságok a fánkon túl

Hanuka ünnepének közeledtével az ünnephez kapcsolódó gasztronómiai szokásokat, hagyományokat idézzük fel röviden és néhány különleges receptet is bemutatunk olvasóinknak. DÉNES ANNA ÍRÁSA

Ezen az ünnepen elsősorban az olaj csodájára emlékezünk: a kis korsó olaj, melyben mindössze egyetlen napra való kóser olaj volt, nyolc napon át égett – ennyi idő kellett ahhoz, hogy elkészüljön az új, kóser olaj a Szentélyben álló aranymenóra számára. Ezért terjedt el az a szokás, hogy Hanuka nyolcnapos ünnepén olajban sült ételeket fogyasztunk. A hagyomány igen ősi: rögtön az ünnep bevezetése, vagyis nem sokkal a hanukai csoda után bevett szokássá vált.

Az olajban sült ételek választéka igen széles, a lehetőségeknek csak az ember képzelete (és pénztárcája) szabhat határt. Már a Talmud is említi a *szufgánin* [nedvszívó] nevű, élesztővel készült, olajban kisütött tésztát, melyet mézzel ízesítettek, és mely onnan kapta nevét, hogy az olajat, melyben sütötték, magába szívta. Minden bizonnyal ezen étel leszármazottja a legnépszerűbb hanukai étel, a **szufgánijá**, vagyis a lekvárral töltött fánk, melyből kiszlív hónap beköszöntétől Hanuka végéig évente több millió darabot fogyasztanak el az izraeliek. A ma leginkább ismert és legkedveltebb változatot a

szülőföldjükről menekülő németországi zsidók hozták Izrael földjére az 1930-as években, de az elmúlt években egyre nagyobb igény mutatkozik az extravagáns töltelkekre és díszítésekre. A boltokban már hetekkel Hanuka előtt kellek magukat a gránátalmás, karamelles vagy kaktuszgyümölcscsel, szábréval ízesített változatok is.

Az olajban sült tésztaféleségek közé tartozik a fánkok mellett például az észak-afrikai zsidó közösségekben közkedvelt szfindzs, és fontos még megemlíteni a magyar lángost, illetve palacsintát is. Az előbbi, melynek neve az arab „szivacs” szóból származik, elsősorban a marokkói és jemeni közösségekre jellemző, édesítetlen tésztából készített, bőséges olajban kisütött *étek*. Az elkészült tészta kissé ragacsos, jócskán kell időt hagynunk arra, hogy megkeljen. Melegen fogyasztják önmagában vagy mézbe mártva és porcukorral megszórva, reggeli-re vagy uzsonnára. Szfárádi közösségekben a bimuelos nevű, olajban kisütött tésztagömbök is népszerűek, ezeket a puffancsokat az egyiptomi zsidó közösségekben zalabia néven ismerik.

BIMUELOS (narancsos puffancsok)

2 ek. növényi olaj a tésztához és az edényünk méretének megfelelő mennyiség a sütéshez; 1 ek. száraz élesztő; másfél pohár meleg víz; 1 nagy narancs leve leszűrve (kb. 1/3 pohár); 1 kk. finomra reszelt narancshéj; 3/4 kk. só; 1 ek. plusz 1 kk. cukor; 1 pohár méz; 3 és fél pohár liszt

A lisztet egy evőkanál cukorral és a sóval nagy tálba tesszük és alaposan összekeverjük. Egy másik tálba beleöntünk fél pohár vizet, rászórjuk a maradék cukrot és az élesztőt, majd megvárjuk, míg a keveréken buborékok képződnek. Ez mintegy tíz percet vesz igénybe. Ekkor adjuk hozzá a lisztes keveréket, a maradék vizet, 3 kanál narancslét, a narancshéjat és 2 kanál olajat. Fakanállal egyneművé keverjük, majd kézzel rugalmas tésztává gyúrjuk. Szükség esetén adjunk még hozzá egy kevés lisztet, hogy ne ragadjon. Letakarva egy-másfél órán át kelesztjük, ameddig a kétszeresére dagad a tészta.

Széles és magas edényben kb. 10 centi magasságban olajat forrósítunk addig, ameddig egy borsó méretű tészta azonnal meg nem sül az olaj tetejére felúszva, amikor beledobjuk. Enyhén megolajozott kézzel diónyi méretű golyókat formázunk a megkelt tésztából és az edény méretétől függően néhány darabot dobunk a forró olajba. 3-4 perc alatt mindkét oldalukon aranybarnára sütjük a golyócskákat, majd szűrőkanállal papírtörlőre tesszük és leitatjuk róluk a felesleges olajat.

A mézet és a maradék narancslét egy kis lábosba töltjük és 3-4 perc alatt összemelegítjük, majd meglocsoljuk a keverékkel a még meleg puffancsokat.

Az ünnep másik jellegzetes, askenázi körökben igen népszerű fogása a jiddis szóval latkesznek nevezett, magyarul tócsni vagy cicege névvel illetett finomság, melyre mindenkinek megvan a saját receptje. Manapság elsősorban reszelt krumpliból készül (bár abban már nincs egyetértés, hogy mennyire finomra kell reszteni a krumplit), ám eredete a burgonya Európába érkezése előtti időkre nyúlik vissza, ennek megfelelően kezdetben nem e gumós zöldségből, hanem puha túróból készült. Először a XIII. század végi – XIV. század eleji Itáliában élt Kalonimusz ben Kalonimusz rabbi említette Hanukával kapcsolatban e palacsintaszerű étket. Az 1492-es spanyolországi kiűzetés után az Ibériai-fél-

szigetről érkező zsidók magukkal vitték Észak-Itáliába a puha túróból készült palacsintájukat, mely – összekötve a hanukai ételek két jellegzetességét: hogy tejes legyen, illetve hogy olajban süssék ki – természetes módon vált elterjedt ünnepi fogássá. A krumpliból készült latkesz csak jóval később, a XIX. század közepén vált a kelet-európai zsidók közkedvelt ételévé, mivel Ukrajnában és Lengyelországban a mezőgazdasági körülmények változása folytán igencsak megnőtt a könnyen és olcsón termeszthető burgonya mennyisége. A hagyományos krumplis változat mellett érdemes kipróbálni az édesburgonyával vagy cukkinivel gazdagított variációt is.

MERVEILLES – olajban sült, narancssal ízesített édesség

A francia merveilles név csodákat jelent, mi sem illeszkedne hát jobban a csodák ünnepéhez. Az olajban megsült tészta kissé megduzzad és levegőssé válik. Háromszög alak helyett bármilyen más formára is vágható.

1 pohár liszt; ½ kk. sütőpor; ¼ kk. só; 1 ek. szoba-hőmérsékletű vaj; 2 kk. reszelt narancshéj; 1 nagy tojás, kissé felverve; 2 ek. narancsvíz vagy pálinka; ¼ narancs- vagy vaníliakivonat; 2 pohár étolaj; 2 ek. porcukor

A lisztet a sütőporral és a sóval összekeverjük. Egy másik tálban sorban összekeverjük a többi hozzávalót is, és addig dagasztjuk, amíg puha és ragadós masszát nem kapunk. Fóliába csomagolva legalább két órára (legfeljebb két napra) hűtőbe tesszük.

A lehűtött tésztát két darabra vágjuk és téglalappá nyújtjuk. Bőségesen szűrjünk alá lisztet, hogy ne ragadjon le a tészta. Fűrészfogú ravioliszaggatóval vagy pizzakéssel mindkét négyzetet 20-20 téglalpra vagy háromszögre vágjuk. A kiszaggatott tésztát ismét letakarjuk fóliával és legalább egy órára (legfeljebb egy napra) hűtőbe tesszük.

Közepes méretű lábosban olajat hevítünk. Egy sütőlemezt kibélelünk papírtörölővel, a porcukrot pedig sűrű szövetű szitába tesszük, egészen a tűzhely mellé. Ötösével nagyjából három perc alatt aranybarnára sütjük a háromszögeket, szűrőkanállal papírtörőre szedjük és a felesleges olajat leitatjuk róla, majd bőségesen megszórjuk szitált porcukorral. Mindaddig folytatjuk, amíg az összes sütemény el nem készült. Figyeljünk, hogy az olaj mindig kellőképpen forró legyen. A süteményt legkésőbb néhány órával az elkészülte után tálaljuk, szükség szerint szórjunk rá még porcukrot tálalás előtt.

FORRÁS: FLAVORS.COM

Az olajban sült ételek hagyománya mellett kevésbé széles körben ismert hanukai gasztronómiai szokás a tejes ételek fogyasztása.

Ennek eredete szintén a görögök elleni harc idejére nyúlik vissza. A júdeai Betulia faluban lakott Jehudit, egy fiatal és bátor zsidó asszony. A település mellett felsorakozott görög csapatok vezetője Holofernész volt. Jehudit úgy tett, mintha el akarná csábítani az erős és bátor harcost. Amikor már a sátrában volt, sós sajtokkal etette meg a férfit, végül, amikor a hadvezér megszomjazott, erős bort hozott neki. A sok alkoholtól elálmosodott Holofernész gyanútlanul feküdt le a sátrában aludni, az asszony pedig nem késlekedett, egy karddal levágta a görög fejét. Amikor a katonák rátaláltak megölt vezérükre, fejvesztve menekültek el. Je-

hudit tettének emlékére kerülnek tejes ételek az asztalra Hanukakor. A középkori Spanyolországban sajttal vagy más tejtermékkel dúsították a tésztát, melyet aztán olajban sütöttek ki. Minden bizonnyal innen származnak a szárfádi zsidók körében a mai napig népszerű, tejes, olajban sült tésztafélések. Indiában másféle irányt vett a fejlődés: az alap továbbra is a liszt és a méz volt, de ehhez tejet és vajat adtak, tejes finomsággá varázsolva ezzel az eredetileg párve (se nem tejes, se nem húsos) tésztát.

Érdekesség, hogy azokban közösségekben, ahol az olívaolaj nem volt elérhető, csirke- vagy libaszírban süttették ki a tésztát, és a többi hanukai étket (pl. almát pongyolában vagy latkeszt), ezért nem használhattak tejes hozzávalókat.

Az útmutató láng

DÉNES ANNA MESÉJE

Az ukrajnai Mezibus városában élt Báruch rebbe, a nagy hírű Báál Sém Tov unokája, aki maga is komoly rabbi volt, számos követővel. Hanukára köré gyűltek a hászidjai, hogy lássák és hallják, milyen átéléssel lobbantja fel vezetőjük az ünnepi lángokat, hogyan lesznek egyre és egyre fényesebbek az esték, hiszen a szentségben csak emelkedni lehet, vagyis Hanuka minden napján eggyel több fényt gyűjtünk meg, mint a megelőző napon. A rebbe elmondta az áldásokat, meggyújtotta a gyertyákat, és leült a hászidjai körében énekelni. Az egyik láng azonban váratlanul eltűnt, mintha soha ott sem lett volna, egyszerűen nyoma veszett. A rebbe egyik tanítványa szolgálatkészen meg akarta gyújtani az eltűnt lángot, a rebbe azonban leintette őt.

Beszélgéssel, énekléssel, történetek mesélésével és természetesen tanulással folyt tovább az este, és már-már megfeledeztek az eltűnt lángról, amikor egyszerre kivágódott az ajtó, és rongyokra szagatott ruhájú hászid tántorgott be rajta. Kérdést sem várva elmesélte, hogy a hóvihár dacára vágott útnak, hogy a rebbéhez érhesse az ünnepre, ám egy rablóbanda foglyul ejtette az erdő közepén, megkötözték, és egy sötét lyukba dobták. Nem sokkal később a rablóbanda vezére elé vezették.

A hászid elmagyarázta, hogy semmi je sincs, és csupán azért kockáztatta az utazást ilyen ítéletidőben, hogy az ünnepet a rebbéjével tölthesse. A bandavezér – teljesen váratlan módon – azt mondta: elengedi a hászidot, és ha keresztüljut a rendkívül veszélyes, vadállatoktól és rablóktól hemzsegó erdőn, ő maga is jó útra tér. „Ha eléred a város határát, dobd a zseb-

kendődet az árokba”, mondta a hászidnak. „Ez lesz a jel, hogy épségben átjutottál a rengetegen.” A hászid visszakapta a kocsiját és a lovát a rablóktól, és útnak indult. A vaksötétben a ló nem akart elindulni, ám egyszerre csak egy apró, táncoló láng jelent meg előtte. A lóva most már nyugodtan útnak indult, biztos lábakkal követte a lángot, a vadállatok pedig szerteszét futottak előlük, de még rablók se mertek közel kerülni hozzájuk. Így a hászid sértetlenül tette meg az utat a veszélyes erdőn át egészen Mezibusig. A város határába érve zsebkendőjét, annak reményében, hogy a banditák tényleg megváltoznak, bedobta az árokba. „Utána azonnal siettem a rebbéhez. Látom, mégis későn érkeztem, már szinte le is égtek a gyertyák” – mondta. Ebben a pillanatban, mindenki ámulatára, a korábban eltűnt láng visszatért, és sokszoros fényvel ragyogott. Mindenki megértette, hogy a mester tudta, miért és hova tűnt el a láng, és nagy átéléssel folytatták tovább az ünneplést.

Az Ön számára az **Olajág Otthonok** nyújtják a legoptimálisabb életformát,

amennyiben az alábbiak közül egy vagy több pont is igaz Önre:

- ♦ hosszú távú, biztos lakhatási körülményekre vágyik,
- ♦ szeretné megőrizni az önállóságát, függetlenségét, szabad mozgását,
- ♦ hozzátartozói távol élnek Öntől vagy elveszítette őket,
- ♦ nem akarja terhelni a családját a mindennapi problémákkal, egészségügyi gondokkal,
- ♦ Ön hosszabb-rövidebb ideje egyedül maradt,
- ♦ magányosnak érzi magát, közösségre vágyik,
- ♦ nehezere esik a bevásárlás, mosás, főzés, takarítás, egyéb napi teendők,
- ♦ a folyamatos egészségügyi felügyelet biztonságot jelent Önnek,
- ♦ szeretne hasonló korúakkal ismerkedni, barátkozni, közös programokon részt venni,
- ♦ szereti tartalmasan tölteni a szabadidejét.

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyögmasszőr, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

HANUKA

AJÁNDÉK HANUKAI GYERTYACSOMAG

VASVÁRI ZSINAGÓGA

VASVÁRI PÁL UTCA 5., 1061

ELŐZETES EGYEZTETÉS SZÜKSÉGES!
OBERLANDER@ZSIDO.COM**ÚJBUDAI ZSINAGÓGA**

BOCSKAI ÚT 37., 1113

H-P: 10:00-14:00
ELŐZETES EGYEZTETÉS SZÜKSÉGES!
STELLAJZIK@ZSIDO.COM +36 30 238 7197**ÓBUDAI ZSINAGÓGA**

LAJOS UTCA 163., 1036

H-CS: 8:00-15:00
P: 8:00-14:00
AMBRUS KLÁRÁNÁL ÉS NAGY LAJOSNÁL**ZSILIP**

ÚJPESTI RAKPART 1., 1137

TELEFONOS EGYEZTETÉS SZÜKSÉGES!
+36 70 453 26 26**KEREN OR**

KÁROLY KRT. 20., 1052

H-CS: 9:00-15:00
P: 9:00-14:00**BUDAVÁRI IMAHÁZ**

TÁNCICS MIHÁLY U. 26., 1014

ELŐZETES EGYEZTETÉS SZÜKSÉGES!
FAITH.ASHER@ZSIDO.COM**ALEF KIDS - ZSILIP**

ÚJPESTI RAKPART 1., 1137

H-CS: 15:00-18:00
VASÁRNAP: 10:00-13:00**CTEEN**TELEFONOS EGYEZTETÉS SZÜKSÉGES!
+36 30 558 60 39**CHÁJ GALÉRIA**

SZENTENDRE, PÁTRIARKA UTCA 6.

H-CS: 13:00-18:00
TELEFONOS EGYEZTETÉS SZÜKSÉGES!
+36 30 1755 385**DEBRECENI ZSINAGÓGA**TELEFONOS EGYEZTETÉS SZÜKSÉGES!
+36 70 978 7167

HANUKORCSOLYA

NOVEMBER 28. **20:30**

VÁROSLIGETI MŰJÉGPÁLYA

JEGY ÁRA: 1500 FT

HANUKA

